VITA HONESTA, SIVE VIRTUTIS: QVOMODO QVISQVE uiuere debeat, omni ætate, omni tempore, & quolibet loco, erga Deum & homines.

AVTORE HERMAN. SCHOTEN. HESSO.

CVI nouißimè adiecimus Institutionem Christiani hominis, per Adrianum Barlandum Aphorismis digestam.

Omnia multò quàm antehâc emendatiora.

LVGDVNI B

ERVDITISSIMO AC MAXIME EGREGIO VIRO IOANNI RYNCX,

patritiæ familiæ apud Colonienses, iuris utriusq; doctori, Mecænati suo, Hermannus Schotten. Hessus

S. P. D.

PRiscis scriptoribus mos fuit, uir eruditißime, ingenuarum artium studia literis demandare, atq; mandata literis, consecrare amicis, aut magnatibus: ipsorum insuper gesta, factorumq; encomia subinde celebrare, præsertim in librorum apijs. Quem morem mimirum cõmendatione dignum, & à Iouis sæculo initium habuisse, ut testatur Lactantius, & ad hoc usq; æuum obseruatum, cum aduertissem, imitari gestiebam. Cum itaque ego infimæ fortunæ literariæ, inter literas discentes unus, elapsis modò hybernis solibus, de uita honesta, in iuuenum emolumentum, cõmentatus essem, iamq; typographis excudendum darem: nescio quid animo mecum uolutabam, cui nam eas ipsas nugas dicarem potißimum. Omnium primum tu uir egregie, utriusq; iuris doctor, menti o[illegible]rebas, quem deceret honestatis dec[illegible]re libello. Honestatis [illegible]ecepta, conueniunt honestatis cu[illegible] [illegible] uulgus ipsum [illegible] aduertit, & obseruat, ut talia mi[illegible]eat munera, [illegible] [illegible] cui mittuntur. Dignus tu es, cui honestæ uitæ [illegible] institutio. Prognatus nanq; es familia lauda-

tißima: quam & e ad astra praeconio ferrem, si uerba suppeterent anim iguaeq; eloquentia non deesset: nunc autem uereor, ne laudes cogar tantas (ut Flaccus inquit) culpa deterere ingenti. Quarè imitabor Timantē: quodq; exprimere penicilo nō possum, uelo contegam: Summaq; sequar uestigia rerum. Honestißima tua est familia, & celeberrimi nominis: non solum intra Coloniensium moenia, sed paßim apud exteros quoq; tuorum maiorum & fama auditur, & monumenta conspiciuntur. In ore hominum est egregia stirps uestra, ab annulo cognominatà. Multas habuerunt patrum & patriorū familias, gentiles illi Rhomani: tum Pisones, Fabios, Lentulos, Cicerones, à putridis leguminibus nominatos, aut à ferendis pisis, fabis, lentibus, aut cicere. Annulus uobis cognomentum praebet, cuius uirtus non indignè magno reputatur. Est rotundus, quod nobilißimum figurarum est: precioso constat metallo, geritur in digitis, ut omnium oculis obuersetur: connubio siue sponsae inditur digitis, ipsius signo literae occluduntur & cera. Hae annuli dotes tuae familiae sic sunt domestice, ut etiam natiuae, & coelitus tributae uideantur. Quotquot enim unquàm tuorum fuerunt maiorum, aut adhuc aura uescuntur aetherea, maxima uirtute polluerunt, & pollent: praeeminuerunt caeteris honestate. Magnates & apud urbes, principes, & reges fuerunt. Non delituerunt squalida uita umbratica, ut olim Epimenides in antro: non obscuri uixerunt, sed in omnium conspectu eximiam prudentiam ostenderūt, tum publicè, tum priuatim. In primis hanc urbem, totius Germaniae facilè principem,

nul

nulli secundam, ædificijs preciosissimis decorarũt: ob quod olim Homerus appellauit reges κοσμήτορας λαῶν, id est, ornatores populorum: nimirum ob id ipsum, ut refert Beroaldus, quòd ædificijs ciuitates exornare debeant, & ornatu cultuq; se monstrabiles præbere. Quarè & olim Augustus gloriatus est, se urbẽ marmoream relinquere, quã latritiam accepisset. Autores sunt Suetonius, Sext. Aurelius, & Orosius. Aestimat Plutarchus dictum esse in Domitiani laudem, Aedificare gaudes. Ancus Martius quartus Rhomanorũ rex, ædificator cum laude dicitur. Hæc quàm uerè, quàm bene, quàm laudabiliter de tuis poßint dici maioribus, nemo erit qui inficias ibit. Insuper & diuûm non fuerunt contemptores, ut Vergilianus ille Mezentius, sed religionem coluerunt oppidò: Horatiano præcepto, se Deo minores esse agnoscentes: & ad deum omnium rerum suarum & principium, & exitum referentes. Religionis non minima pars est, extruere templa, restituere delubra uetustate labentia. In laudem Augusti dictum est, Templorum positor, templorum sancte repostor. Tuæ stirpis proceres Ecclesias complures & ædificauerunt, & exornauerunt donis eximijs, tum & diuinis sacrificijs. Veniam ad uiros ipsos, ueros uirtutis heroes. Auis p̃r'auisq; præteritis, ut contractis loquar uelis, à patre tuo auspicium sumam. Pater ille tuus nunc ætherea orbatus aura, & lumine cassus, uir fuit omni & religione, uirtute, & pietate plenißimus. Huius urbis consulari magistratu, & fascibus usus, laudabiliter urbem ædificijs decorauit, & templis: domos egregias & regias extruxit: domicilium suum bibliotheca

literaria compsit ex omni scientiarum genere, libris collectis & coemptis, ut quondam Augustus ille Cæsar Rhomanus, & nuper Florentiæ, Laurentius medices. Deinde ad gymnasium quoddam literarium reficiendũ ære suo subuenisset, nisi auster floribus immissus fuisset. Literarũ amator fuit: ideò gymnasio construendo insumere argentũ uoluit, ideò supellectilem librorũ intra penates collegit, ideò te, fratremq; tuũ literis imbui curauit. Virtutis cultor fuit, multis annis hanc Agrippinensem Coloniam gubernans. Tandem feliciter fatis concessit, diemq; clausit supremum. Cuius domum meritò dixero ædem Camænarum, ut olim Augusti bibliothecam. Ipsius adhuc tres superstites sunt fratres, & tibi patrui, uiri & patres celeberrimi: quorũ unus Adolphus hac in Rhomana Colonia Agrippinensi, principem tenet locum, fascibus consularibus iam quinta uice fungens, Rempublicam hanc iustitiæ legibus moderans, sine quibus magna regna, nihil aliud esse quàm latrocinia, autumat Augustinus. Passim Germania nostra orientalis nũc æstuat, aut religionis contemptu, sacrorũ neglectu, cæremoniarum piarum detestatione, seditione mutua, unius in alium sæuitia. Religiosi ubiq; iam, ut pestes rapacesq; lupi, profliguntur, sed hic adhuc obseruantur & tutantur: ubiuis locorum templa prophanantur, in equorum uertuntur stabula, cultus Dei passim intermittitur & negligitur: hic adhuc deo uiuitur, seruitur, & sacra fiunt. Religio ferme apud omnes urbes Germaniæ contempta iacet, & pessundatur: hic Coloniæ adhuc uiget, & floret more antiquo. Hæc omnia senatorum prudentia, prudentiq; regendi consilio,

consilio,fiunt: inter quos hic Adolphus patruus tuus clauum,& principatũ,& fasces tenet:Consul nanq; huius est anni.Post ipsum dealbatus à puero geritur fustis inflexibilis,in signũ iustitiæ,quæ & alba,pura,& syncera est,inflexibilis,nullis neq; precibus,neq; muneribus à recto deuiãs. Horas quotidianas,& status habet, quas audiendis cõtrouersiis impẽdere memoratis solet,quibus tam humili quàm potenti,tam egestoso,quàm luculẽto,licet adire cũ,desideria expromere,& lites explicare:& profectò nihil præstabilius esse potest,& potissimũ in consule,quàm habere horas negotiosas,à feriatis sequestratas.Vt enim certus est syderũ cursus:ita certa uita hominũ delectat,& præsertim consulis. Huius patrui tui domum,meritò dicemus ædes patris patriæ:in ipsum nanq; recũbit totius urbis salus,& prouidentia. Alius tibi est patruus,Hermannus senior,prudẽtiæ scaturigo,uirtutis promus & condus,honestatis autor nõ minimus,cõmendatus regibus & prinncipibus prudẽtiæ ingenuitate . A consilijs est inuictißimi nunc Cæsaris Caroli V. & Christianißimi regis Angliæ,ob uirtutem nobilitatus,ac eques(ut uocant)auratus creatus.Coloniæ hîc habitãs,à peregrè agentibus regibus cõsulitur . Domus ipsius iure Apollinis Delphici templũ potest dici:ad quod procul ipsum deum consultum ueniebant Gentiles. Sic nuper autumnalibus diebus Legati regis Angliæ huc aduecti, mißi ex Britannia , adiutum Hungariæ regem contra impios Turcas ad istum patruum tuum diuertebantur , suo nutu & iussu pendebant , eum quotidiè ac oraculum consulebant , tandem Hungariam eius consilio petebant , ut olim

Apollinis monitu, Italiam uersus ex Creta insula soluebant anchoram Troiani. Patruus tibi tertius est Conradus, huius inclytæ urbis senator prudentissimus, senio & canicie ueteres senatores Rhomanos referens. Post hos sequitur frater tuus Hermannus iunior, hoc anno in magistrum equitum eligendus, nisi in senatorum album delectus fuisset: futuro tamen anno illi prouinciæ præficietur. Vix tādem ad te uenio uir eruditissime, iuris utriusq; doctor, qui scientiæ cupidissimus, ueterem sectatus Pythagoram, paternum solum deseruisti, Italiæ Bononiam florentissimam adijsti, gratia prudentiæ, & literarum consequendarum: ibidem decretorum doctoratu insignitus, hic legum doctor creatus es. Iuris utriusq; doctor es: nunc uerè annuli cognomentum tibi competit. integer nanq; es legibus tam ciuilibus, quàm pontificalibus decretis. Præterea in te paternæ uirtutis expressa uestigia sunt: patrē in te filio agnoscimus, paternas effingens uirtutes: patris in te æquitas, senilis in filio prudentia paterna conspiciuntur: imò ut eloquar quæ sentio, filius in multis similis est patri, aut tandem maior: Egæa sic Theseus, sic Pelea uicit Achilles. Tu religiosorum de obseruantia Franciscana es hospes, tu literatorum Mecænas. Domum tuam dignè appellabimus ædes Mecænatis, patroni & religiosorū & literatorum. Hactenus tuæ familiæ Encomium: licet sciam quæ de ipsa cōcepi in infinitū, subsidere infra fastigia dignitatis. Scias autē & tu quæcunq; dixi, longè minora esse his quæ cōcepi: quarè in tuā stirpē hisce uerbis mihi exclamare libet:

Quis laudem illius gentis, quis munera fando

Explicet,

Explicet, aut poßit dictis celebrare labores! Vestris laudibus si Homerus adesset (ut Hieronymi uerbis utar) uel succumberet, uel inuideret. Tu tamen nihilominus munusculum hoc exiguum grato suscipito animo: memor Demosthenis, qui etiam ab anicula muliere digito demonstrari gaudebat. Recordare Artaxerxis regis Persarum: qui etiam manu haustam aquam ab operario (dum sitibundus equo insidebat) boni consuluit. Vale uir humanißime: & apud te si quis locus uacat, in album tuorum amicorum, ut cœpisti, me numera. Rursum uale cum honestißima uxore tua, nunc feliciter impregnata. Felicius faxit Deus, ut pariat: felicißimè pulchra faciat te prole parentem. Coloniæ, ex ædibus meis, Pridie Idus Aprilis, M. D. XXVII.

Lactantius Firmianus libro secundo diuinarum institutionum inquit, post omnia in mundum creata, ultimò natum esse hominem, sic dicens: Et noluit deus hominem inducere in hunc mundum, nisi omnibus perfectis. Et sanctæ literæ docent, hominem esse ultimum opus dei, & sic in mundũ inductum, quasi in domum iam præparatam & instructam. Illius enĩ caussa facta sunt omnia: quod & Gẽtiles poetæ testantur, ut Ouidius dum de mundo, & omnibus creatis dixerat, sic de homine inquit:

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ,
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset,
Natus homo est, &c.

Ut scilicet rector & gubernator, ac rex creatorum omnium in mundo, & dei uicarius. Oportet nanq; prius esse subditos & regnum, antequàm rex constituatur. Si igitur homo rex est: conuenit scire eius natiuitatem, imperium, & potentiam, & nobilitatem, ut de regibus uulgò scribunt Historici. Natus est homo à nobilißimo patre, deo scilicet, ex limo terræ, ut non nimium superbiat. Postquàm creatus erat, ex eius corpore addita est sibi fœmina: quam ac seipsum amaret, quia sciebat pater eius deus, malè esse homini soli. Natus est, uel nascitur nudus in mundum, ut seipsum uestiat non solum uestibus laneis uel lineis, sed & uirtute: nascitur non pilosus more bestiarum, ut pius & humanus sit, non immanis: nam pili in corpore atrocem ostendunt animũ. Nascitur corpore debili, ut suis non fidat uiribus ac bestiæ, sed dei imploret opem. Tamen robustorum animalium rex est constitutus. Huius regis, regiæ & dotes sunt,

tes sunt, quibus præpollet cæteris creatis. Aliam nanq; formam habet, quàm beluæ. Bruta formam habent pronam ad terram: homo ipse uultum erectum ad sydera, ut terrena despiciat, & cœlestia plus amet, cogitetq; secus sibi uiuendum esse quàm brutis, ob formam nobiliorem. Insuper & reges suos habent consiliarios, quorum consilijs in regendo & gubernando utuntur, dum ipsis amicè conuiuunt. Habent & suum Cæsarem, cui coguntur reddere rationem uillicationis siue magistratus sui: aliàs regno defunguntur: sic & homini regi mundanorum addita est ratio, tanquàm consiliatrix, cuius consilium secutus si fuerit, prudenter reget & se & cætera terrena. Oportet quoq; regem esse prudentem in imperando, ut neq; subditos offendat, neq; suos consiliarios & aulicos, prouideq; habenas imperij moderari, ne apud Cæsarem de se fiat querela, ut prouincia spolietur. Ita oportet hominem regem mundanorum esse prouidum, in utendis rebus propter se creatis, præsertim homine altero, proximo suo, & simili figura, sermone & ratione sibi concessis: ac quò placeat suo Cæsari Deo, ut diu imperio fungatur, & præmium consequatur utile.

Quomodò igitur honestè se gerere debeat, sequentia ostendent.

Vita honesta quid sit, ex quibus constet, & quid prosit.

CAPVT I.

CVM igitur homo natus sit in mundum post omnia creata, tanquàm rector & gubernator omniū, ac uillicus à Deo constitutus, ipsi sic uiuendum est, ut suo Cæsari Deo placeat: ut à Cæsare suo in aulam cœlestem reuocatus per mortem (ut solent Reges uocari à Cæsaribus humanis) poßit reddere suæ uillicationis & dominij rationem. Istud autem ne poßit, opus erit sibi uita nobili, proba, & regia, siue honesta. Nihil autem aliud est uita honesta, quàm hominem uiuendo præstare brutis: & quantum per naturam fieri potest, habeat talem uitam, quæ sit Deo utcunq; similis, quæ nulla alia in re consistit, quàm in uirtute. Virtus aūt, est fugere uitia, & sequi honesta: id nanq; uirtutis & officium & finis est. Per uirtutem consistere uitam honestam & deo placentem, testatur diuus Augustinus, dicens, Virtutem esse artem bene uiuendi.

Et Bapt. Mantuanus quid uirtus sit, & quid prosit homini, his uerbis exprimit.

Virtutis querimonia ex Mantuano.

Fortunæ domitrix ego sum, scelerumq; flagellum.
Vtq; hominem tuear, superumq; in tecta reportem
Incolumen, Stygias omneis demolior arces.
Ars mea mortaleis, ad olympica regna, deumq;
Hortari: monstrare uias, quibus itur in altum
Aethera: sum medium dirimens iter orbita, recto
Limite, quo monstrantur adhuc uestigia patrum.

Quá ueteres cœlo digni petiere tonantis
Limen, ubi nitidis ſunt lactea flumina campis.
Neſcio delicias, nullum inſidioſa uoluptas
Mecum fœdus habet, mihi lis de limite regni
Cum uitijs, multumq; inter contraria pugno.
Nanq; meos inter regnum mihi contigit hoſtes.
Me labor aſsiduus ualidam facit, ocia frangunt.
Et quoties opus eſt armis, exterrita nullis
Congredior, uinci & ſuccumbere neſcia: ſi quod
Pondus ab aduerſis iniectum eſt caſibus, æqua
Mente fero: ipſa hominem doceo, uariasq; per aures
Erudiens, paucis dijs immortalibus anni:
Perſimilem reddo: & tandem ſuper æthera tollo.
Ipſa feros hominum docui componere mores,
Fons ego Caſtalius, Pallas ego: nomina plura,
Res eadem: non ſum morbo confecta, nec annis
Incorrupta, uirens, immortalisq; ſuperſto.
Cœleſtes etenim nihil in me motibus orbes,
Sydera nil radijs poſſunt, nil lumine Titan.
Poſt igitur tantorum operum experimenta, fidemq;
Deſeror: ignotis errans ingloria campis.
Patrono mea cauſſa caret, quia pectora plena
Perfidiæ, faſtuq; animos tollente ſuperba
Sceptra ſcelus rapuit: poſitis cuſtodibus omnis
Scrutatur regni fines, aditusq; tuetur.
Relligio cotempta iacet, ſpretusq; deorum
Cultus abit, tritaq; fides iam pallida ueſte,
Infirmis titubat pedibus: peſſundata legum

Maiestas: tot monstra pios immania mores
Inuasere: silet probitas: pudor exulat omnis.
Sed uidet, & iusta librat Deus omnia lance.
Et me (ubi tempus erit) ipse in mea regna reducet.
Vtinam nostro æuo.

PLVTARCHVS *etiam apertius exprimit quid uirtus doceat: ipsam sub nomine philosophiæ describens in libro de educandis liberis, dicens, Per eam scire quid honestum sit, quid turpe, quid iustum, quid iniustum, quid deligendum, quid fugiendum: quomodò parentibus, quomodò natu grandioribus, quomodò peregrinis, magistratibus, amicis, uxoribus, ac seruis utendum sit: utq; deos uenere=mur, parentes honoremus, seniores reuereamur, legibus obtemperemus, magistratibus cedamus, amicos diligere oporteat. In mulieres seruare modestiam, charos habere liberos, non seruire cum seruis: & quod maximum est, in prosperis fortunæ successibus lætitia nõ effundi, nec in aduersis casibus tristitia deprimi: nec omnino uoluptatibus esse deditos: nec ita per iracundiam effici, ut beluarum animos induamus, quarum natura est esse immanes: hominum autem est humanitatem & pietatem colere.*

Lucillius poeta uirtutem sic descripsit,
Virtus est homini scire id, quod quæq; habeat res.
Virtus, scire homini rectum, utile, quid sit honestum.
Quæ bona, quæ mala, itẽ quid inutile, turpe, inhonestum.
Virtus, quærendæ rei finem scire modumq;.
Virtus, diuitijs precium persoluere posse.
Virtus, id dare, quod re ipsa debetur honori.

Hostem

Hostem esse, atq; inimicum hominum, morumq; malorum:
Contrà, defensorem hominum, morumq; bonorum.
Hos magnifacere, his benè uelle, his uiuere, amicum.
Commoda præterea patriæ, sibi prima putare:
Deinde parentum: tertia iam postremaq; nostra.

Diuisio Virtutis.

Secundum Ciceronem primo Offic. quatuor sunt fontes uirtutis, ex quibus aliæ scatent, & omnis oritur honestas: scilicet prudentia, iustitia, temperantia, & fortitudo. Quarum quatuor officia sunt diuersa, teste Macrob. in lib. de somnio Scipionis, qui ipsis hæc adscribit munera, dicens,

Prudentiæ esse, cognoscere & addiscere, quomodò omnia sint agenda: nihil uelle quàm quod rectum est, neq; facere: humanis actibus diuino ingenio prospicere: prouidere pericula futura, & ab illis sibi cauere.

Fortitudinis autem officium est, non timere pericula: nihil metuere nisi turpia, forti animo tolerare aduersa & prospera. Fortitudo præstat magnanimitatem, fiduciam, constantiam, securitatem, magnificentiam, tolerantiam, & firmitatem.

Temperantiæ est, nihil appetere pœnitendum: in nullo legem rationis excedere: sub iugo rationis cupiditatem domare. Temperantiam sequuntur modestia, uerecundia, abstinentia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia.

Iustitiæ est, seruare & conferre unicuiq; quod suum est. De iustitia nascuntur hæ uirtutes, Innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. Cicero primo

Officiorum

Officiorum inquit, Primum officium iustitiæ esse, ut nemo alteri noceat, nisi prius iniuria lacessitus. Secundò, ut communibus rebus utatur, tanquàm communibus: proprijs autem ut suis. Fundamentum omnis iustitiæ est fides, scilicet dictorum conuentorumq; constantia & ueritas. Lactantius libro sexto ait, duplex esse iustitiæ officium.

Primum coniungi cum Deo per religionem. Secundum cum homine per misericordiam & humanitatem.

His uirtutibus, dicit Macrob. uir bonus, primum sui & suorum, deinde reipublicæ rector efficitur: iustè ac prouidè gubernans, humana non deserens.

De uirtutis & uitæ honestæ præmio.

Vitæ honestæ siue uirtutis, si quis officium & præmium quæsierit, sciat proprium eius officium esse duplex. Primò beare, id est, hominem facere beatum, post mortem, & in hac uita, ipsiq; Deo similem. Ideò Vergilius cecinit:

Pauci quos æquus amauit
Iuppiter, aut ardens euexit ad æthera uirtus.

Vel secundum Lactantium libro sexto: Officium uirtutis est, iram cohibere, cupiditatem compescere, libidinẽ frænare. Secundò suum alumnum omnium uerè ditißimum reddit: adeò ut nullius egeat, sed omnium habeat copiam, teste Plaut. in Amphit. Comœd. sic dicente: Virtus omnibus rebus anteit profectò. Libertas, salus, uita, res, parentes, & prognati tutantur & seruant: Virtus omnia in sese habet: omnia adsunt bona, quem penes est uirtus.

Nullius aũt præmij uulgaris, et qđ ab hominibus datur, cupida est uirtus, neq; honoris, neq; gloriæ, teste Sillio poeta:

ipsa

Ipsa quidem uirtus sibimet pulcherrima merces.

Cui & Claudianus poeta hisce alludit uersibus:

Ipsa quidem uirtus precium sibi, solaq; latè
Fortunæ secura nitet: nec fascibus ullis
Erigitur, plausú ue petit clarescere uulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis,
Diuitijs animosa suis, immotaq; cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.

Horatius:

Virtutis repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus.

Neq; opes uel diuitias desiderat in præmium: quia illis est longè nobilior, teste Horatio:

Vilius argentum est auro, uirtutibus aurum.

Ideò Macrobius in libro de somnio Scipionis, inquit: Fructum & præmium uirtutis, homo sapiens in scientia ponit: minus autem perfectus, qui est in gloria. Iubetq; ibidem Macrobius: Vt si quis in uirtute perfectus fieri cupit, ut contentus sit in scientiæ prænuo, id est, quòd scit uirtutes, gloriam non requirat.

Quomodò sit acquirenda Vita honesta, siue Virtus.

CAPVT SECVNDVM.

HOnestam uitam siue uirtutem, qui assequi cupit, huic duo sunt necessaria. Primò, ut animum suum præparet, quo dignus fiat uirtute & honestate. Secundò, ut discat quomodò animo iam præparato, Virtus sit adipiscenda. Præparatio animi fieri debet per tria: scilicet

per uoluntatem promptam, quòd sciliat uoluntas eius sit, uelle uirtute proficere. Magnum nanq; est calcar ad honestatem uelle honestus fieri. Nihil difficile est uolenti: sicuti difficilius nihil est, q̃ inuitum cogere uelle. Ideò & prouerbium est: Stultum est, canes inuitos ducere uenatum: id est, compellere ad studium aliquod hominem inuitum, nolentem, & recusantem. Quare Comicus dixit: Nihil tam facile est, quin difficile fiat, si inuitus facias. Lactantius lib. I. instit. Christianarum, dicit: Quòd uirtus colenda est, non imago uirtutis: & colenda est non sacrificio aliquo, thure aut precatione solenni, sed uoluntate sola, atq; proposito.

Habita uoluntate & amore acquirendi uirtutem, duobus alijs praeceptis, & animus ille uoluntarius fulciendus est, & praemuniēdus, sciliat patientia, & abstinentia, ut patiatur multa, & abstineat à rebus praesertim uoluptuarijs.

Opus est patientia magna uirtutem cupienti, ut patiatur tum aduersa, tum laborē. Patiatur aduersa, & ut Vergilius ait lib. sexto Aeneidos, non cedat malis: sed contrà audentior eat. Nam secundum Valerium lib. sexto: Eneruos animos uirtus odisse solet: id est, Virtus illos odio habet, qui sunt animis timidis, ad nihil audentes & nullius constantiae. Patientia & abstinentia esse opus ad uirtutem acquirendam, indicat Horatius hisce uersibus:

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit, fecitq; puer, sudauit & alsit,
Abstinuit Venere & Baccho.

Prudentius quoq; ille poeta Christianus his decē uersibus ostendit ad uirtutem, opus esse patientia, dicens:

Omnibus

Omnibus una comes uirtutibus associatur:
Auxiliumq; suum fortis patientia miscet.
Nulla anceps luctamen init, uirtute sine ista.
Virtus nam uidua est, quam non patientia firmat.
Desine grande loqui, frangit deus omne superbum.
Magna cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur.
Disce supercilium deponere, disce cauere
Ante pedes foueam, quisquis sublime minaris.
Peruulgata uiget nostri sententia Christi:
Scandere celsa humiles, & ad ima redire uoraces.

De Abstinentia.

Abstinentiam etiam rerum uoluptuariarum ad uirtutem nanciscendam esse necessariam, permulti eruditi sunt testati. Cicer. libro. 4. nouae rhetoricae inquit: Qui nihil in uita habet iucundius uita, scilicet uoluptuaria, is cum uirtute uitam colere non potest. Vale. Maxi. libro. 4. ait: Quae urbs uoluptati plurimum tribuit, imperium maximum amisit, & libertatem tueri non potuit: quae autem labore est delectata, imperium seruauit, & libertatem alijs donare potuit. Lactan. lib. 6. scriptum reliquit, quòd triplex sit gradus uirtutis. Primus est, à malis abstinere operibus: secundus, à malis uerbis: tertius etiam, à cogitatione malarum rerum. Qui primum gradum ascendit, satis iustus est: qui secundum, iam perfectae est uirtutis, siquidem neque factis, neque sermone delinquat: qui tertium, is similitudinem Dei assecutus uidetur. Est enim penè supra humanum, ne cogitatione quidem admittere, quod sit uel factu malum, uel improbum dictu.

Est igitur cuilibet uirtuti studere uolenti opus patientia & abstinentia.

Patientia, ut aduersa & laborem æquo animo ferat, ocium detestetur, sudorem & laborem amplectetur. Nam Hesiodus poeta dixit: Deos uirtutem posuisse in altum & arduum, ut per sudores multos & anxios, eam quærere oporteret. Hinc philosophi multi plus olei quàm uini consumpserunt, plurimum sudoris pertulerunt, parum uel nihil ocij egerunt. Ocium enim uirtutẽ debilitat, labor ipsam confortat. Abstinentia etiam opus est, ut à uitijs abstineatur. Est nanq; uirtus teste Horatio, nihil aliud q̃ fuga uitiorum.

Animo sic instructo & præparato, scilicet spontanea uoluntate, patientia & abstinentia, quis sit modus acquirendi tum uirtutem, tum honestatem, perscrutandum est ab eruditorum scriptis & libris. Tradunt literarum autores, præsertim Laertius in lib. de uitis philosophorum, quamlibet disciplinam tribus rebus indigere, scilicet natura, documento, & consuetudine, id est, ingenio, scientia, & exercitio.

His tribus ad uirtutem opus est.

Ingenio nimirum acri, acuto, non agresti uel Beotico. Nam Plato dixit sapiẽtem, id est, uirtute præditum, nullum perfectum esse posse, nisi cæteris ingenio præstet & artibus, ac prudentiæ partibus imbutus sit. Ingenio excellenti & præstanti omnes, tot quot olim fuisse leguntur philosophi, ingenijs floruerunt. Hinc Lactantius dixit lib. 1. duos esse gradus sapientiæ: primus falsa intelligere: secundus uera cognoscere. Omnis autem intellectus & cognitio constat & fit ingenio polito & compto. Idem Lactantius lib. 2. ait:

q; sapientiam

q̃ sapientiam sibi adimunt illi, qui sine ullo iudicio inuenta maiorum probant, & ab alijs more pecudum ducuntur. Quare ingenio opus est, tum ad uirtutem acquirēdam, tum aliorum præcepta dijudicanda. Ingenio nostro, inquit Cicero in Tuscu. quæstionibus, innata sunt semina quædam uirtutum: quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam uitam natura perduceret. Si innata sunt nostris ingenijs semina quædam uirtutum, certum est ex ingenio tanquam thesauro progigni ipsas uirtutes: per ingenium ipsum uirtutes aut perscrutari quemlibet, aut à docente melius imbibere & addiscere. Ideò ueteres philosophi in disciplinam uel eruditionem suscipiebant nullum, nisi eius ingenium prius perlustrassent & perscrutati essent: quod si obtusum fuerat, erudiendum non suscipiebant. Nam, ut refert Quintilianus, cui ingenium deest, illi non magis prosunt præcepta, q̃ sterilibus agris cultura: quantumuis colantur, fructum tamen non proferunt. Nulli tamen desperandum, cui ingenium contigit infœcundum, sed labor uehementior suscipiendus & subeūndus, quo tandem duricies ingenij uincitur, teste Quintilia. lib. 1. ca. 1. Præstat ingenio alius alium, sed ita ut plus efficere possit aut minus: nemo tamen est qui labore & studio nihil sit consecutus. Et si non ut optimus quisque fieri potest, ideò tentare omittere non debet: nam ut Horatius inquit: Est quoddam prodire tenus, si non datur ultra, id est, mediocrem facere profectum etiam & laudatur, si progredi non licet per ingenij ruditatem.

Inter ingeniosum tamen & ingenio carētem, duplex est differentia. Prima: ingeniosus ultrò & uelociter uirtutem

consequitur, instar equi citati cursu, qui fræno retinendus est. Rudis uerò ingenio, similis est equo, qui ad cursum calcaribus est adigendus: sic ingenium rude labore est acuendum. Hinc de Isocrate refert Quintilianus, qui duos habuit discipulos, Ephorum & Theopompum, alterum ingeniosum, quem dicebat egere frænis: alterum rudis ingenij, cui calcaribus opus esse dictitabat. Secunda differētia. Ingenium nobile non diu durat, uel quæ didicit minimè retinet: ut præcocia illa poma citò putrescunt, sed dura & agrestia mollescunt serius, at durant longè diutius. Ingenium itaq; durum labore etiam uirtuti adaptatur. Nam Erasmus inquit: Eruditione mollescunt ingenia.

De disciplina, scientia, siue instructione.

Post ingenium, & arte siue instructione opus est: non enim solà natura uel ingeniū sufficit, nisi & instructio accedat, quæ quod à natura imperfectum est, perficit. Ideò inquit Cicero libro. 3. nouæ rhetoricæ, quòd ars naturæ commoda confirmat & auget. Deinde in eadem rhetorica lib. 4. refert Cicero: Vt equus indomitus, quàmuis bene natura compositus sit, idoneus nō potest esse ad eas utilitates & artes, quæ desiderantur ab equo: ita neque homo indoctus, quàmuis sit ingeniosus, ad uirtutem potest peruenire, quoniam non potest uirtus sine doctrina comparari. Hinc quondam ducti Gentiles illi, scholas publicas erexerunt, primùm Athenis urbe Græciæ excellentissima, tum tempora & alijs in locis, ut in ipsis iuuentus instrueretur, & sciētia & moribus probis, quæ duo sine instructione ægrè acquiruntur. Ideò Aristippus philosophus indoctum & li-

teris

teris non eruditum, saxo & lapidi comparabat. Quæsitus enim quondam à patre quodam, quid filio suo prodesset, si literis instrueretur: respondit, Et si nihil aliud, saltem in Theatro non sedebit lapis super lapidem, non erit apud doctos tanquàm lapis. Virtutem acquiri instructione sciebant Ethnici, qui pædagogos domi habuerunt, sub quorum ferula, ipsorũ filij artes & uirtutem discerent: id quod Athenienfibus usqueadeò religiosum fuit, ut legem statuerint: quòd filij non deberent cogi ad alendum parentes senio confectos, nisi in iuuentute ab ipsis essent præceptoribus ad instruendum commissi, & uirtute imbuti. Ad uirtutem acquirendam, duplici opus est instructione, muta scilicet & uiua. Mutam dant ipsi libri, qui leguntur, qui docent, tamen sine uocis sono. Altera præceptorum est uiuorum, qui ore uiuo proferunt & infundunt præcepta uirtutis auribus adolescentum. Plus tamen uiua præstat eruditio, quàm muta. Ideò ueteres quidam philosophi leguntur uarias terras fuisse emensi, neq; ullas reliquisse inaccessas. Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad percipiendam uirtutem nauigauere peregrè, hanc peregrinationibus susceptis inuestigauere. Non contenti fuerunt umbratico & lucernario studio, quod intra parietes habuisse potuissent: sed aliò se contulerunt, ubi quid esset, quod discere deceret: ubi eruditos sciebant, non libros, sed philosophos & instructores literatos. Quatuor autem præcipuè autorum libri sunt legendi: scilicet poetarum honesta scribentium, historicorũ, philosophorum, & sacræ scripturæ. Poetæ honesti ad uitam honestam usqueadeò conducunt, ut olim ciuitates Græ-

eorum eruditißimæ, liberos suos in poetis primum erudirent: solum poetas, sapientes esse dictitantes. In poetis *pueri uirtute instruuntur, ut uerißimè dixit* Horatius in Epistolis:

Os *pueri tenerum balbumq́; poeta figurat:*
Mox *etiam pectus præceptis format amicis.*
Instruit *exemplis, inopem solatur, & ægrum.*

Secundò, libri historicorum, qui nobis egregiorum heroum gesta, mores, & fortunas præponunt. Ex *quorum uita laudabili, & bene uiuendi modus acquiritur: & ex temeritate aut infelici ipsorum casu cautiores fieri licet: id quod pulchrum est, aliorum insania frui.* Ideò Diodorus *dixit:* Pulchrum *est ex aliorum erratis in melius instituere uitam nostram: & quid appetendum fugiendúmue sit, ex aliorum exemplis posse cognoscere.* Historia, *inquit* Beroaldus, *ad id quod honestum est inflammat, detestatur uitia, probos extollens, improbos deprimens.* Tertiò, *philosophorũ libri, qui de uirtute præcepta dederunt: ut sunt* Ethicorum *decem libri* Aristotelis, Ciceronis *tres libri* Officio. Lactantius *de diuina institu.* Erasmus *de instituendo principe* Christiano, *multiq́; alij, qui honestum uiuendi modum descripserunt.* Quartò, *sacræ scripturæ libri, qui* Deum *agnoscere docent: quem agnoscere ut creatorem omnium, ipsumq́; esse unum, est uera hominis sapientia, ut inquit* Lactantiuus *libro secundo.*

Paupertatem non obstare uirtuti.

Non *est quòd quidam paupertatem incusent, quo minus uirtuti studeant.* Paupertas *nanq; olim (ut inquit* Apuleius) *philosophis*

philosophis fuit uernacula. Et quemcunque constat in aliquam uenisse laudem, illum paupertas ab incunabulis est nutrita. Paupertas uetera apud sæcula, omniū ciuitatum fuit conditrix, omnium artium rectrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta est. Hæc Apuleius. *Si quis igitur paupertate premitur, sequatur* Cleantem *philosophum, qui inopia coactus, nocte aquas precio hauriebat, ut interdiu uictum haberet, quo commodius literis incumberet. Laboret etiam & ille, dum tempus est, ut mercatur unde uiuat, & uirtutem compare, quæ etiam & laborantibus manu, aduenit.* Hinc Seneca *dixit:* Virtutem *in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus, quo nihil aliud uidetur ostendere, quàm quòd etiam laboriosos homines uirtus adamat, & amplectitur.*

An sine doctrina possit uirtus acquiri.

At diceret aliquis: Multi *indocti sunt, neq; unquàm literas didicerunt, & tamen honesti uiri habiti sunt, & æstimati.* Respondendum *est, quòd utique multi ingenio optimo ducti sunt ad uirtutem sine doctrina, teste* Cicerone *in libris orationum sic dicente:* Ego *multos homines noui, excellenti animo, & uirtute fuisse, & sine doctrina, naturæ ipsius habitu, propè diuino per seipsos: & moderatos & graues extitisse, uidi.* Etiam *illud adiungo sæpius ad laudem & uirtutem:* Naturam *multò melius sine doctrina, quàm sine natura ualuisse doctrinam.* Atq; *idem ego contendo, cum ad naturam eximiam atq; illustrem accesserit oratio quædam,*

confirmatioq́; doctrinæ: tum nescio quid præclarum atq; singulare solere existere. Hec Cicero.

De exercitatione.

Præter ingenium & scientiam, tertiò exercitatione diligenti utendum est: aliâs nequicquàm studeret quispiam pro uirtute acquirenda. Teste enim Cicerone tertio libro nouæ rhetoricæ: *In omni disciplina infirma est artis præceptio, sine summa assiduitate exercitationis: tum uerò in memorijs minimum ualet doctrina, nisi industria, studio & labore, & diligentia comprobetur.* Et Lactan. lib. iij. inquit: *Artes ideò discuntur, non ut sciantur, sed ut exerceantur.* Exercentur autem uel ad uitæ subsidia, uel ad uoluptatem, uel ad gloriam. Cicero in offi. scriptum reliquit, *Quòd omnis laus uirtutis non in cognitione, sed in actione consistit: id est, parum est noscere uel scire, quid uirtus sit, quid honestum, & quid uitiosum, nisi & ipsam operemur uirtutem.*

Erit autem hæc exercitatio scientiæ cognitæ uel auditæ pro uirtute acquirenda.

Ex quatuor illis libris scilicet poetis, historicis, philosophis, & sacra scriptura, si fructum & commodũ ueræ uirtutis & honestatis cupimus, apum in colligendo melle sequamur cõsuetudinẽ, oportet. Solẽt apes mel cõgerentes, uarios circũuolitare flores, multos degustare flosculos, succi aliquid exugere, deinde nonnihil humoris secũ auehere in aluearia, quod deponant, & constipant in mel futurũ: idq́; sæpius faciendo, tandem multum coaceruant mellis, dulce laborum præmium. Non secus & literarũ & uirtu-

tis quisq;

tis quisq; studiosus qui fuerit, & aliquando in uirum euadere cœpit, quadruplicem debet habere exercitationem.

Prima exercitatio, ut ex illis, quæ legit, uel audit, utilia quæ erunt ad eloquentiã uel uirtutem, illa excerpat in librum raptitium, tanquàm memoriæ custodem, quicquid usquàm legerit, quod eloquentiam iuuat uel uirtutem. Nã utraq; re opus est egregio uiro, teste Cicerone primo libro ueteris rhetoricæ, sic dicente: quod sapiẽtia sine eloquẽtia parũ prosit ciuitatibus: eloquentiã uerò sine sapientia plærunq; obesse, prodesse nunquàm. Habebit igitur quisq; studiosus, libros raptitios duos, in quos audita uel lecta excerpat. In unum quod eloquentiam, in alterum id quod uirtutem docet: instar auari thesaurum colligentis, qui diuersos habet loculos, in quos argentum seorsum, & in quẽ aurum solum deponit. Hæc exercitatio fuit Plinio naturalis historiæ autori. De quo scribit Plinius secundus eius auũculus in epistolis: Quòd nihil legit, qđ nõ excerperet.

Secunda exercitatio: excerpta memoriæ includat, cogitetq; se illis quandoq; uelle uti, teste Macrobio libro. 6. Saturnalium dicente: Hunc esse optimum modum legendi uel audiendi, imitari ea quæ in alijs probas: & quæ maximè miraris inter dicta aliorum, illa in aliquẽ usum tuũ cõuertere. Id quod Latini inter se fecerũt: simul & Græci excellẽtes uiri solebãt. Hæc Macrobius. Nõ enim illud est autorem aliquẽ audire, discere eius uerba, uel orationes intelligere: sed ex suis scriptis sibi eloquentiã, & rectè uiuẽdi modũ colligere: sicuti nõ ꝓdest cibus corpori, ori & faucibus impositus solũ, nisi & in stomachũ descẽdat, & ibi con

ibi concoquatur, & tandem in sanguinem ac carnem uertatur. Ita neq; lectio audita uel lecta prodest, nisi in loquēdi usum, & magis sapiendi conuertatur. Tertia exercitatio, *hæc erit: ut indies aliquam lineam ducat: exemplo* Apellis *pictoris, qui quotidie quantumuis occupatus esset, ad minus tamen lineam pinxit, uel traxit. Sic & auari solent, qui indies nummum unum seponunt, in futurum thesaurum.* Parua *nanq; pusillis sæpe addita, multa tandem fiunt, teste* Hesiodo *poeta:*

Paruula si tentas superadiecisse pusillis:
Idq́; frequens peragas, magnus cumulatur aceruus.

In hac exercitatione laborandum non est, ut indies quàm multum discamus: sed ut quàm doctè & bene. Ideò Apelles *cuidam pictori indocto, glorianti quòd imaginem quandam subitò & citò depinxisset, respondit:* Non *demiror illud: nam & multò plures tam ineptas imagines, citò pingere posses.* Quarè Catonis *est sequenda sententia:* Sat *citò, si sat bene.* Inde Augusto Cæsari *adagium fuit:* Matura *lentè: id est, festina lentè in opere, id est, prudenter, non nimiū.* Plus *enim prodest progressus parum uelox, & prouidus, quàm uelocißimus sine arte & ratione.* Quarta *& ultima exercitatio, ut ad uesperam per diem audita uel lecta repetantur: quem morē Catoni fuisse dicit* Philelphus *libro secundo, de puerorum educatione: &* Apuleius *scribit de quibusdam in* India, *qui uocabātur gymnosophistæ, qui neq; terram colere sciuerunt, neq; agros arare, neque equos domare, nec taurum subijcere, nec ouem tondere: tamen mirum in modum sapientiam colebant, & magistri*

senes, &

ſenes, & diſcipuli iuniores: nihil tam odio habentes, quàm animi torporem & otium. Poſtquàm *menſa erat ſtrata, priuſquàm edulia apponebantur, omnes adoleſcentes ex diuerſis locis & officijs ad dapes conueniebant: tum magiſtri rogabant eos, quid boni à lucis ortu, ad illud tempus diei feciſſent.* Tum *unus commemorabat ſe inter duos feciſſe pacem, & concordiam: alius parentibus quippiam imperantibus obœdiuiſſe: alius meditatione ſe aliquid excogitaſſe: alius quippiam ſe didiciſſe.* Qui *autem nihil afferre, uel dicere potuit: foras impranſus ad laborem extrudebatur.* Hæc Apuleius. Sic *& ſtudioſus quiſque ad ueſperam apud ſemetipſum ſequatur ouium naturam, quæ ueſperi in ſtabulis, è paſcuis pulſæ, ruminant, id eſt, rurſum edunt, & dentibus conterunt pabulum, in die decerptum: ſimul & paſtori ſuo lac præbent de gramine per diem decerpto.* Sic *& ſtudioſus uirtutis, lecta uel audita ueſperi repetat, tam quæ ad eloquentiam, quàm quæ ad uirtutem conducunt.* Secundò, *ea ipſa in lac uertat: id eſt, in uſum utilem & honeſtum ſuæ uitæ uſurpet, & erga alios exhibeat id in quo profecit: ſicuti oues ſuo paſtori ſe oſtentant lacte per diem gramina ſe corroſiſſe, non otio diem tranſegiſſe.* Proderit *& hoc non parum, imò maximè cum alio certare, uter in eloquentia, uel uirtute plus progreſſus ſit.* Tum *enim quiſque experitur, quantum aut ſciat aut neſciat, dum cum alio ſe confert.* Ideò *ſcribit Suetonius in libro de illuſt. grammaticis, quòd olim in ſcholis literarijs hic mos fuit, ut ſcholaſtici ante meridiem inuicem diſputarent: ſed poſt meridiem, ſepoſitis libris declamitarent.*

Apud ſeipſum quis decor, uirtus uel honeſtas ſit ſeruanda, in omni ætate.

CAPVT TERTIVM.

Virtutis, ſiue honeſtatis uita conſiſtit in duobus: ſcilicet in ornatu ſuiipſius, deinde in honeſta actione erga alios, teſte Macrobio dicente: quòd per uirtutem uir bonus, redditur primum ſuiipſius rector, deinde reipublicæ. Primum decet ſeipſum regere, & rectè inſtituere, priuſquàm alium doceamus. Hinc quæſitus Thales Mileſius philoſophus, quis uerè rex eſſet, reſpondit: q ſeipſum regit, ne ipſi dicatur: Tecum habita, ut noris quàm ſit tibi curta ſupellex. Quomodò autem deceat per uirtutem inſtruere aut regere ſeipſum, ſedula opera diſcendum eſt, & ſequentia utcunq; demonſtrabunt.

Sex præcepta ſeruanda illi, qui ſeipſum honeſtè & inſtruere, & regere uult.

Primum præceptum, diſcat tacere. Silentium plus adamet, quàm loquacitatem. Taciturnitas enim prudentem uirum indicat: ſed garrulitas ſtultum, qui tacere nequit. Tacendo (inquit Macrobius) philoſophus, non minus philoſophatur, quàm loquendo: id eſt, non minus eſt ſignum ſapientiæ tacere, quàm loqui. Hinc, ut ait Apuleius, Pythagoras primùm hoc nomine philoſophus uocatus, nihil prius docuit diſcipulos ſuos, quàm tacere: primaq; eius inſtructio diſcipuli, futuri ſapientis, erat linguam coercere, & uerba premere intra uallum dentium. Socrates quoque interrogatus à quodam, quomodò quis ſapiens fieret, duo præcepta ipſi dedit: Primum, ut taceret ſæpius, quàm loqueretur: al

tur: alterum, ut loqui disceret. Tacendum esse sæpius, quàm loquendum, patet per tria signa: Primò, per naturam, quæ contulit homini os unum, & aures duas, ut minus loqueremur, quàm audiremus. Secundò, per ueterum Rhomanorū consuetudinem. Solebant enim Rhomani pingere Angeronam, deam silentij, ore sera obsignato: & Aegyptij Harpocratem deum silentij, depinxerunt duobus digitis os occludentem. Tertiò, per antiquorum philosophorum doctrinam, qui nihil usqueadeò damnabant in homine, quàm multiloquium, dicentes: ideò naturam dedisse homini dentes & labia ante linguam, ut ipsam comprimerent, ne nimium effutiret. Ideò Xenocrates philosophus, quæsitus de suo silentio, respondit: Se nunquàm pœnituisse quòd tacuisset, sed persæpè quòd locutus fuisset. *Secundum præloqui discat, quæ scilicet uerba loqui deceat: non mendacia, neque ficta. Nam qui audet loqui ficta, & non uisa: niger est, teste Horatio. Neq; ea uerba, quæ, ut Plinius inquit, sunt reditura per iugulum, id est, loquenti nocitura: neq; uerba detractatoria, quibus alteri honor detrahitur: neq; uerba arcana, aut inter pocula dicta: sed solū ea quæ honesta sunt, pudica, utilia, & uera. Cætera omnia tacenda sunt uirtutis cultori. Ideò Ouidius dixit:*

Eximia est uirtus præstare silentia rebus:
Et contrà, grauis est culpa, tacenda loqui.

In loquendo igitur hæc lex est seruanda: ut locuturi nos uideamus, an deceat pro loco, pro tempore, & quo ad præsentes alios. Secundò tum loquamur, quando silentium aut nobis, aut alijs est nociturum. Tertium præcaueat,

ut ne quid nimis agat, uel faciat, id est, ut in omnibus rebus modum obseruet: neque nimium agat malum, neque nimis modicè quod bonum est. Terentius in Andria scena prima: Nam id arbitror adprimé in uita utile esse, ut ne quid nimis, id est, mediocritas seruetur. Hinc eruditi dixerunt: Virtutem in medio positam.

Horatius:

Est modus in rebus: sunt certi denique fines:
Quos ultra, citráque nequit consistere rectum.

Virtus consistit in mediocritate: & in excessu uitium est situm. Quare in omni re mediocritas & modus laudantur, excessus semper uituperatur. Inde Hesiodus poeta dixit: Dimidium plus toto: id est, plus laudatur in rebus mediocritas, quàm ipsa nimietas. Nam & uulgi prouerbium habet: Omne nimium in uitium uertitur. Cleobulus Lyndus unus septem sapientum Græciæ, dixit: Optimus est modus in re qualibet. Quartum præceptum, Vitet & fugiat illud, quod ipse in altero carpit, testimonio Diogenis philosophi dicentis: Si uis bonus, & uirtute præditus effici: expelle à te, quod in alio despicis. Et Cicero, dixit: Omni carere uitio debet is, qui in alium paratus est dicere uitium. Facillimè autem & acerrimè aliorum cernimus crimina, sed nostra ignoramus & celamus. Si quis in seipsum descenderit, & secum perpēderit qualis ipse sit, animo nempe iuxtà uitioso: tum cessabit mordére alium, & prius seipsum à uitijs purgabit, uirtuteq; ornabit. Ideò saluator noster Iesus Christus in Euangelio, ad uirtutem nos hortaturus, iussit: Vt prius ex oculis nostris trabem eijceremus, tum deinde

alteri

alteri festucam: nos prius curaremus, nobis mediaremur, tum alijs. Quintum præceptum, *Vtramque fortunam ferre discat, prosperam scilicet & aduersam: non nimium exultet in fortunæ prosperitate, ne subitò mutata fortuna, ipsum nimium perturbet, & contristetur.* Neq; *in aduersitate nimium doleat, exemplo* Socratis, *qui in utraq; fortuna, eodem uultu & animo fuisse legitur.* Ideò & Plato *olim quæsitus, per quod homo sapiens agnosceretur, respondit:* Homo *sapiens cum uituperatur, non irascitur: & non extollitur nimium, cum laudatur.* Virtus *nanque superbiam nescit, quia uitium est: neq; desperationem & iram admittit, quia etiā uitia sunt.* Quare *uulgo est prouerbium:* Qui *homo in aduersis rebus, pusilli est animi: ille nauci non est.* In *utraq; igitur fortuna, prospera siue aduersa, sequenda est consuetudo cuiusdam philosophi, qui in rebus prosperis tristabatur, sciens post læta uentura tristia: in rebus aduersis lætabatur, expertus post malum sequi bonum.* Nam *mutabilis est fortuna.* Ita *& nos in prosperitate cogitemus tristitiam aliquam secuturam.* Nam *teste* Plauto *in* Amphi. Ita *dijs uisum est, uoluptati ut mœror comes subsequatur.* In *aduersis ita cogitemus:* Dabit Deus *his quoq; finem: uel illud* Verg. Et *hæc (scilicet mala) olim meminisse iuuabit.* Sextum *& ultimum,* Studeat *placere bonis & prudentibus: quibus placere, maxima & laus & uirtus est.* Nam *qui illis placet: eum oportet quoq; aut bonum esse, aut saltem fieri.* Boni *nanq; non nisi bonos amant, & mali malos.* Debere *autem illum laborare, ut bonis placeat, qui uirtutem exoptat, liquet ex* Seneca, *dicēte:* Aliquis

uir bonus eligẽdus est nobis, ac semper ante oculos habendus, ut sic uiuamus, tanquàm illo spectante: & omnia faciamus, tanquàm illo uidente. Facilè enim ille bene uiuet, & secundum uirtutem, qui ad uoluntatem & regulam, uel ante oculos bonorũ uiuit, & uersatur: non secus ac ante speculum mulieres sese ornantes, tandem uenustißimè ornatæ, prodeunt in publicum.

De diuersarum ætatum moribus & uirtutibus.

Virtus siue honestas, hominem licet deceat, & ornet: tamen ætate diuersa, diuersi mores honestatis exiguntur. Nam prouerbium est: Alia uita, alia dieta, alios mores postulat. Non enim eadem conducunt omni ætati: sed alia decent pueritiã, alia iuuentutẽ, alia adolescentiam, alia uirũ, & senem. Cum ætate nãq; mutatur natura: ideò & mores sunt uariandi. Sunt aũt sex ætates hominum: scilicet infantia, pueritia, iuuentus, adolescẽtia, ætas uirilis, & senectus: quarũ quælibet habet sua officia, & mores, ut sequitur.

De infantia.

Infantia, prima est ætas hominis post natiuitatem: sic dicta, quòd non fari potest. Illi nulli possunt mores præscribi, siue uirtutes, quia nondum est rationis compos, neq; linguæ habet usum, neq; intellectu utitur. Ideò solum nutricis, siue matris instructione uiuat, oportet.

De Pueritia.

Pueritia secunda est ætas, quando infantes loqui incipiunt, nõdum habentes plenum rationis usum. Dicti sunt pueri fortè à Bua, i. potione puerili, quam Buã uocant, uerba prima proferentes imperfectè, sine prudentia, ratione

& intel

& intellectu. Hi *sunt docendi per parentes, ut honestè uiuere incipiant: hisce moribus scilicet, ut deum agnoscãt, & colant corde, & orationibus simul, & diuam uirginẽ Mariam, ut consulit* Hermannus Buschius *in carmine, ubi hortatur pueros ad uirtutẽ. Sint obœdientes parentibus: senes uereantur.* A *ludo, & prauorum consortio absint, ne uitijs maculentur, priusquàm ratione rectè uti incœperint, quo nihil potest esse odiosius, teste* Apuleio*, sic inquiente:* Puerum *quis non oderit, cum uideat ipsum uelut monstrũ quoddam, prius robustum, & scelere plenum, quàm ætate: prius nocentẽ crimine, quàm corpore potentem, paruũ annis, sed magnum malicia.* Nõdum *tamẽ perfecta prudentia, in puero potest exigi aut haberi, cũ in ipso dominetur puerilitas ipsa, & nouæ mẽtis imbecillitas: ideò & puppis ludit, & equitat in arundine longa.* Ob *id tamen ei indulgendũ nimium non est, ne in uitia inclinetur & flectatur, semperq; morbidus maneat.* Nã *quod teneris in annis imbibitur, usq; ad sepulchrum retinetur.* Quarè *instruendi sunt diligenter in his præceptis, ut tradit* Philel. *lib. 3. de educatione liberorum, scilicet ut deum colant, obœdientes sint, & uerbis, moribus, corpore, ac uestibus ornatum habeant.* Non *sint loquaces, aut mendaces, nõ bestiæ, prauis moribus, corpore non pigri, ut aselli.* Neq; *immũdi, ut sues in uolutabro: aut uestibus pessimè pexis, ut mendici: aut sordidi, ut capræ sordidatæ: neq; animo indocti maneant, instar lapidis, aut asini* Arcadici. Et *septimũ annũ postquàm attigerint: præceptoribus literarijs committantur.* Id *nãq; solebant* Gentiles, *ut testis est* Philel. *libro secundo.*

De Iuuentute.

Iuuentus, ea est ætas, quæ proxima est pueritiæ: (licet secundum Perotum, *ipsi iurisconsulti ponant & numerēt iuuentutem post adolescentiam, usu tamen præponitur) dum scilicet iam perfectè fari possunt filij, & præceptoribus commissi sunt, aut apti ut committantur.* Dicta *autem est iuuentus (ut ait* Perotus) *à iuuando, quia uiribus fit apta ad iuuandum parentes.* Expedire *nanq; potest negocia commissa, & ad labores nonnullos ferre opem, aut manum admouere.* In *hac ætate fugienda est secundum* Quintilianū *libro primo, capite tertio, mollis educatio.* Educatio *enim illa mollis, inquit, corrumpit & corporis, & ingenij neruos.* Quid *igitur adultus faciet, qui in purpura repserit?* Delicatè *autem in ista ætate qui aluntur, omni in uita lautitias expetunt: quas si consequi nequeunt, quantum cupiunt, laborant per phas & nephas suo palato delicato satisfacere: & tandem in otium, ludum, & furtū, ac omne malum ruunt.* In *hac ætate pueri* Rhomanorum *bullam, quam in collo gesserunt ab infantia, loribus suspēderunt in templum, tanquàm pueritiæ renunciantes: & in posterum exuere uolentes mores illos, quos pueri habuissent: toga alba & candida induebantur, cum purpura prætexta, uel præposita, in exēplum uitæ candidioris, melioris & honestioris: ut togæ albedinem aspicientes, fugerēt uitia, quæ homines denigrant, & alijs odiosos reddunt: purpuræ splendorem uidentes, cogitarent & conarentur, ut sic eorum splenderet uita, quò omnibus commendaretur.*

Erunt autem hæc officia iuuenum.

Deum in primis uenerari orationibus, & corde puro. Deinde parentes: proxime præceptores. Illis tribus auscultare, ac fugere quæ prohibent, exequi quod præcipiunt. Dei mandata discant, audiant, quærant, & exequantur. Quòd autem tribus his obsequendum sit iuueni, facilè patet. Nam ab ipsis pendet uita nostra, à Deo animam accepimus, à parentibus corpus, à præceptoribus animæ instructionem, per quam uita nostra differt à brutis. Ideo ut simus grati, ipsis est obsequendum.

De Adolescentia.

Adolescentia quarta est ætas, quæ incipit ab anno decimoquarto uitæ nostræ: dicta adolescentia, à uerbo adolesco, quod significat cresco. Nam tum temporis homines adolescunt corpore, uiribus, ratione, uitijs, & uirtute: magis tamen ad uitia flectuntur, quàm ad uirtutem: ac tum prius agnoscitur cuiuslibet natura, ad quid scilicet inclinatus sit. Nam anteà agnosci non potuit, propter ætatis imprudentiã. Facti enim adolescentes (ut inquit Terent. in And.) animũ suum ad aliquod studiũ applicant, aut equos alere, aut canes ad uenandũ, aut ad philosophos colendũ, & discendum. Cui & Horatius consentit in arte poetica:

Imberbis iuuenis, tandem custode remoto
Gaudet equis, canibus, & aprici gramine campi.
Cereus in uitium flecti, monitoribus asper,
Vtilium tardus prouisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusq;, & amata relinquere pernix.

Hæc ætas, adolescentia scilicet, est duplex: Prima ab

anno decimoquarto, ad annū decimumoctauum durat: & dicitur adolescentia Ephebia, quia illis annis, imberbes sunt adolescentes, sicuti olim Phœbus, id est, Apollo in templis gentiliū stabat sine barba, ut ait Valerius Maximus libro primo de neglecta religione, de Dionysio Tyranno Syracusano. Anno autem decimooctauo, primæua crescit barba, & tum dicuntur adolescentes ex Ephebis excedere, & tendere ad ætatem uirilem. In omne genus uitiorū, hæc ætas hominē adolescentem præcipitat, in otium, ludū, inobœdientiā, crapulam, luxuriam, scortationem, superbiam, prodigalitatem. Sua inaniter dilapidant adolescētes, nihil soliciti posteræ uitæ, ut omnes testantur Comœdiæ: quæ nihil aliud de adolescentibus dicunt, quàm quòd sua fornicibus & conuiuijs infundunt.

Quomodò à parentibus uel præceptoribus adolescētes sint ad uirtutem & honestatem ducendi.

Cum igitur hæc ætas præter omnes alias ætates ad uitia sit procliuis, indiesq; magis in ipsa se dedat per adolescentiæ libidinē, instar iuniorum hinnulorum, quos iuuentus titillat: ideò sunt frænandi adolescentes, aut à parentibus, aut à præceptoribus, non secus ac equi indomiti ab insessore calcaribus domantur, & cicurantur. Quatuor autem præceptis, parentes uel præceptores ipsos adolescentes ad bonam frugem ducere debent: scilicet, instructione, monitione, promißione, ultimò laude, & minis.

Instructio sex constabit præceptis.

Primò doceantur adolescentes, deum esse adorandum,

& uene

& uenerandũ in primis & ante omnia: qui cuncta creauit, pascit, & conseruat: nihil mali impunitum relinquẽs, nihil boni irremuneratum: bonis dans præmium æternũ, malis supplicium perpetuum: sine ipsius gratia & fauore, nihil posse nos homines, neq; momentum quidem uiuere: ideò cauendum, ne mala uita ipsum offẽndamus.

Secundò, Non esse confidendum in bonis terrenis, præsertim non in corporis pulchritudine. Nam forma corporis est admodum fragile bonum. Ideò Vergi. dixit æclo. 2.

O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, uaccinia nigra leguntur.

Neq; nimis doleant, si corpore sint deformes: sed laborent, ut pulchri fiant animo. Nam, ut inquit Fran. Petrarcha, in libro de aduersa fort. Pulchrius est pulchrum fieri, scilicet scientia & uirtute: quàm pulchrum nasci, scilicet corpore. Hoc præcepto Socrates instruebat suos discipulos, iubens eos sæpe inspicere speculum: & si uiderent se corpore formosos, laborarent ut & pulchri fierent animo. Corpus enim animum concludens inquinatum: sepulchrum est preciosum & uenustum, continens cadauer putridum. Ideò Christus in euangelio pharisæos uocabat sepulchra dealbata: quòd apparerent religiosi, ac boni, sed intus lupi essent rapaces. Sin corpore essent deformes, iussit Socrates, ut & animi quærerẽt pulchritudinẽ scientia & uirtute, quæ nobilior esset, & longius duraret, quàm corporis forma. Tertiò, Neq; in diuitijs, & opibus, siue pecunia multa, spem ponant: sed in sola scientia ac uirtute, confidant se diuites & fẽlices futuros:

nam solum doctum & sapientem uerè esse diuitem. Diui*tias uulgares perire citißimè.* Multos *nanq; quondam fuisse ditißimos: sed citius dicto factos infortunatißimos, ut legitur de Crœso, rege* Lydorum *opulentißimo.* Diuitias *non esse dignas, ut amentur, tanquàm bona preciosa.* Nam Ci*cero refert. 4. lib. nouæ rheto. Si uoles diuitias comparare cum uirtute: uix satis idoneæ erunt, ut sint uirtutis pedissequæ siue famulæ.* Ideò *adolescentes, dum ingenium uiget, & ætas, comparent sibi uiatiam ad senectutem, scilicet uirtutem & scientiam.* Per *illa enim in senio acquiritur honor, salus, laus, & uictus.* Quarè Thales Milesius *philosophus olim quæsitus, quid adolescentes discere deberent, respondit:* Illa *quibus in senio essent usuri, indicans uirtutem & scientiam.* Quartò, *quicquid nocere alijs uiderint, uel alios uitiare, illud ipsi fugiant, & per aliorum damna, sapere incipiant, & uitam suam in melius conuertant ac instituant.* Quæ *autem alios uitiant, & alijs incommodant, sunt hæc: inobœdientia, mendacium, garrulitas, infidelitas, improbitas, & ludus, ubi precio luditur, scortatio, ebrietas, prodigalitas, ocium, & prauorum societas.* Quintò *proponantur ipsis exempla bonorum & malorũ hominum, & dicatur uita & finis ipsorum: malos malo esse donatos præmio, bonos autem bono.* Hinc *ueteres* Rho*mani adolescentes in principio adolescentiæ induebantur toga uirili, ut paulatim inciperent, ac tenderent ad uitam uiro honesto dignam: deinde ducebantur ad publicum forum, nimirum ut agnoscerent, & uiderent communem hominum uitam esse duplicem, uitiosam scilicet & uirtutis:*

uitiosam

nitiosam malum sortiri exitum & finem, sed uirtutis uiā, primò esse arduam & senticosam: tandem tamen præmio donari bono, & perpetuo. Ideò Hercules quondam factus adolescens, elegit seruire uirtuti per laborem, sciens post laborem sequi præmium, quàm uitijs seruire per otium, ut de ipso scribit Cice.1.offi. Sextò, exerceantur labore & fatigatione: non otio dediti esse patiantur, ne in libidinem inhonestam cadant. Nam testante Ouidio,

Otia si tollas, periere cupidinis arcus.

Ideò ueteres Rhomani suos liberos exercebant dimicando, pugnando, & natando. Exercendi igitur adolescentes opera aßidua more equitum, qui indies equos indomitos stabulis educunt uicatim, aut in campum, ut calcaribus & fræno currendo assuefiant, non torpore putrescant.

De monitione.

Secundò præter instructionem, parentes uel præceptores admoneant adolescentes erroris. Si in aliquo errauerint, doceri debent quid melius sit factu & honestius. Sæpè coram ipsis uerba fiant de honestate, & uiris honestis, ut sic tandem per aßiduam monitionem fiant honestiores. Nam uerba mouent animos: & quod quis sæpißimè audit, id cordi includit. Admoneantur autem, ut honestorum parentum, cognatorum, & agnatorum sequantur uestigia. Sic Aeneas.12. æneidos hortatur & monet filium suum Ascanium, ut ex se patre suo discat uirtutem, dicens:

Disce puer uirtutem ex me, uerumq; laborem,
Fortunam ex alijs, nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, & magna inter præmia ducet.

Tu facito, mox cùm matura adoleuerit ætas,
Sis memor.

De promißione.

Tertiò promittatur eis, se magna accepturos præmia, & à nobis, ubique & semper, si uirtutem fuerint secuti, ut in Epistolis inquit Horatius:

I bone, quo uirtus tua te ducit, i pede fausto,
Grandia laturus meritorum præmia.

Pergite ô adolescentes, quò uirtus uos ducit, magna accipietis præmia: omnia enim adsunt illi, & ipsi nihil deest, qui uirtutem habet, teste Plau. in Amphi. comœdia.

De laude & minis.

Vltimò & quartò laudentur adolescentes, si in uirtute & honestate proficere & progredi uisi fuerint. Nam laus magnum est calcar, ad susceptum peragendum negotium, ut hisce uersibus refert Ouidius, quinto libro Tristium:

Deniq; non paruas animo dat gloria uires,
Et fœcunda facit pectora laudis amor.

Omnes enim, ut inquit Cicero, trahimur & laudis cupiditate & amore. Quintilianus quoq; iubet laudare adolescentes, saltem ad bonam frugem proficientes. Sin desides fuerint ad uirtutem & honestatem amplectendam, neq; pia audierint monita, tum minis cum ipsis agendum est: deinde & uerberibus, testimonio Cicero. lib. 4. nouæ rhetoricæ sic dicentis: Qui adolescentum peccatis ignoscendum putant oportere, falluntur: propterea quòd ætas illa non est impedimento bonis studijs: apti sunt ad bona discenda, nõ minus

quàm mala. At hi ſapienter faciunt, qui adoleſcentes maximè caſtigant, ut quibus uirtutibus omnē uitam poßint tueri, eas in ætate maturißima ſibi comparent. Hæc Cicero.

De adoleſcentum officijs.

Adoleſcentum officia ſunt uaria. Primò eligere & ſibi præponere debent genus uitæ, quo ad funus uſq; uti uolunt, exemplo Heraclis, qui in adoleſcentia id feciſſe legitur: & more Rhomanorum, qui adoleſcentes ineunte adoleſcentia in forum publicum ducebant, indutos toga uirili, ut nuces ſpargere inciperent, quibus diu luſiſſent: exuerent prioris ætatis ſtultitiam, auſpicarentur uitam quæ hominibus commendaretur. Oportet enim hominem uiuendi honeſtatem non excedere, cui inter homines uita agenda eſt.

Secundò, teſte Cice. 1. offi. Adoleſcentis eſt, maiores natu uereri, & ex illis eligere optimos & probatißimos, quorum conſilio & honeſtate ſuam inſtituat uitam. Temperet ſibi à libidine, & omni ſtulta cupiditate: exerceat ſe labore, & patientia animi ac corporis, ut & in bellicis ac ciuilibus officijs fiat aptus: & cum animum recreare uult, & dare ſe iucunditati, caueat intemperantiam: recordetur uerecundiæ, non ſit nimis prodigus & laſciuus, ſed uerecundus, præſertim in illis rebus, in quibus uult adeſſe natu maiores. Hæc Cicero. Præterea in loco & tempore cogitent adoleſcentes, ſe homines non beſtias eſſe. Ideò & mores habeant meliores brutis: cogitent ſe adoleſcentes eſſe, non pueros, uel iuuenes, ut pueriliter agant: neque eſſe uiros & ſenes, ut per ſeipſos ſatis ſint prudentes, ſed quòd adhuc egeant inſtructione.

De æta

De ætate uirili.

Quinta ætas, dicitur ætas uirilis, dum iam matura & adulta est hominis persona uel ætas, & corpus adolescere cessauit, simul & barba in mento emerserit. Hæc est sola & unica ætas uirtuti plus accommoda & honestati: nam & ratione uiget, & corpore ualet, ut uirtutem amplectatur. Ab huius ætatis nomine, nempe à uiro, primitus est uirtus denominata. Dum enim huic uoci uir additur syllaba tus, fit dictio uirtus. Sortita autem est nomen uirtus à uiro, eo quod solus uir aptus sit minister & cultor uirtutis.

De uiri honesta uita.

Viri uita tota honesta esse debet, & plena omni uirtute. Nam non agit uitam uere honestam ille, qui non omneis uirtutes simul obseruat, sed peccat in aliqua. Sit igitur uir ipse prudens, iustus, tēperans, & fortis. Prudens sit, ut prudenter quælibet agat uerba, & factorum præteritorum recordetur, præsentia rectè disponat, futura præmeditetur & prouideat. Quicquid agat, prudēter agat, & respiciat finem. Nā turpe est (ut inquit Cicero) post finem dicere: Non putarā. Ideò Teren. in Adelph. dixit: Istud est sapere, nō quod ante oculos est solum uidere: sed quæ futura sunt, prospicere. Iustus sit, nulli nocens, nulli iniuriam inferens, amicus sit alijs, concordiam amet. Pius sit & humanus, in omnibus rebus amet constantiam, & fidem seruet. Nam fides (secundū Cicero. 1. Officiorum) est iustitiæ fundamentū. Temperans sit in omnibus rebus, scilicet modum seruans: modestus, castus, moderatus, parcus, sobrius & pudicus.

Fortis sit, nō corpore sed animo, nō tumidus & pusilli animi,

animi, in aduersis rebus, nō cedat malis, sed contra audentior eat: nō cōmoueatur subitò & perterreatur, sed magno sit animo, utcunq; res acciderit. Præsertim tamen cupiditatem & iram frænet. Nō stulta cupiat, ut pueri: iratus, nihil faciat. Ideo Plato quondam quæsitus, Quis hominum esset fortior? respondit: Qui propriam iram uincere potest.

Insuper uir honestatis cupidus, hæc duo obseruet præcepta. Primum curet ut talis sit, qualis haberi cupit. Nam teste Cicero. 2. Offi. Socrates quondam dixit: Breuem esse uiam ad gloriam, si quis studeat talis esse, qualis haberi uult ab alijs. Secundū, Laboret ne famam uiri honesti perdat, ex hoc præcepto Ouidij:

Omnia si perdas, famam seruare memento.
Qua semel amissa, post ea nullus eris.

Vt autem quilibet hoc poßit, sequatur hoc præceptum Horatij in Epistolis:

Inter cuncta leges & percontabere doctos.
Qua ratione queas traducere leniter æuum.

De senectute.

Sexta & ultima ætas, est senectus: cui ætati propria est prudentia, quā uel longo usu uitæ, uel sciētia, uel experiētiā ipsi senes sunt consecuti. Quarè ipsorū officium est (inquit Cicero. 1. Offic.) iuuentutem, amicos, & rempub. cōsilio ac prudētia adiuuare. Ideò Rhomulus primus conditor urbis Rhomæ, centum senes (teste Liuio) elegit, qui urbi & consilio & prudentia regendo præessent. Inde à senibus dictus est senatus, quasi senum collectio & turba, quòd ipsi senes rectores urbiū esse debeant, ac iunioribus esse exem-

plar hone

plar honestatis. Ideò ipsis honor exhibetur, tanquàm prudentiæ simulacris, honestatis & uirtutis possessoribus & doctoribus. Senum porrò officium est, auaritiam (quæ maximè in seipsis dominatur) uitare: deinde morositatem & desidiam. Cogitare quid sibi uelint cani capilli in capite, & corpus decrepitum: nempe ut graues & bonos habeant mores, & recordentur se indies mortem accedere, ac sepulchro imminere. Corpus flectitur terram uersus, quò sciant se per mortem mox terram ingressuros. Quarè mundi gaudia & illectamenta deserant, mortiq; sese accingant. Hoc Horatianum uerbum mente subinde reuoluant:

Lusisti satis, edisti satis, atq; bibisti,
Tempus abire tibi est, ne potum largius æquo
Rideat, & pulset lasciua decentius ætas.

Quæ erga alios, Deum, & homines deceat honestas.

CAPVT QVARTVM.

Virtutis cognitio & honestatis nihil aut parũ prodest, nisi ipsius fiat actio & exhibitio. Nam refert Cicero in officijs: Quòd omnis laus uirtutis, non in cognitione, sed in actione consistit. Et in libro de amicitia ait: Tum uirtutis præmium & fructus maximè capitur, cùm in proximum quenq; confertur. Conferenda autem est uirtutis actio, tum in Deum, tum in homines. Nati nanq; sumus in obsequium Dei & hominum: alia tamẽ erga deum, alia erga homines honestas decet, & exhibenda est.

Erga deum quid deceat.

Honestas erga deum consistit in dei cultura, siue religione.

Teste

Teste enim Lactantio libro tertio, seruiendum est religioni: quam qui non suscipit, ipse seipsum prosternit in terram: sequitur uitam pecudum, & ab omni humanitate se abdicat. Omnis enim sapientia in hoc uno est, ut deum cognoscat & colat. Seruire autem Deo, nihil aliud est, quàm bonis operibus tueri & seruare iustitiam. Quarè si quis hominem qui uerè sapere uelit, interrogaret: cuius gratia natus sit, respondebit intrepidus ac paratus: se colendi Dei gratia, natum esse: qui nos ideò generauit, ut sibi seruiamus. Hæc Lactantius. Ideò ueteres illi Rhomani diligenter & religiosè seruabant deorum culturam, ut indicant Valerius & Liuius ubiq;.

Erga homines.

Post Deum, & erga homines uirtus siue honestas præstanda & exhibenda est. Nam teste Lactan. lib. 6. Primum officium iustitiæ est, coniungi cum Deo: proximum, cum homine. Et Christus in Euangelio præcepit: Dilige dominum Deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum. Hominibus homo debet esse Deus, misericordia, humanitate, pietate: præstare auxilium depreßis & laborantibus, impertiri uictum non habentibus, ut inquit Lactantius. Quid autem cuilibet homini debeamus, sequentia indicabunt.

Erga patriam.

Inter homines primum locum occupat patria nostra: quam ueteres philosophi (ut inquit Philel. lib. 4. de liberorum educ.) præposuerunt ipsis parentibus, q. scilicet plus obstricti essemus patriæ, q̃ parentibus. Ideò Plato dixit, q. partem ortus nostri patria sibi uendicat: nati enim sumus,

ut patriæ

ut patriæ prosimus. Quinq; autẽ rebus uel ciuibus patriæ prodeſſe poſſumus. Primò, *labore pro ipſius honore & laude, in hoc quòd conamur tales & fieri, eſſe, & perdurare, qui patriæ olim ſimus honori, & ipſa à nobis laudem & honorem adipiſcatur.* Secundò, *ipſam inſtruere prudentia & conſilio, ſi indocta eſt & inſipiens, docere ignorantem noſtri muneris erit.* Tertiò, *in ipſis conari commodum: ut ipſi illi terræ ſimus grati, quæ nos & genuit, aluit, educauit.* Quartò, *defendere eã, aut prudẽtia, aut uiribus, utcunque tempus uel neceßitas poſtulauerit.* Quintò, *Etiam ſi opus fuerit, & aliter defendi non poſſet patria, parati eſſe debemus, pro ipſa mori: quæ mors honeſtißima æſtimatur.* Hinc Horatius dixit: *Dulce, & decorum eſt pro patria mori.* Id *& multi gentium fecerunt, ut apud* Liuium *uidere licet.*

Erga parentes.

Poſt Deum *& patriam, colendi ac uenerandi ſunt parentes, ut ſacræ & prophanæ iubent literæ.* Hos quoq; *& uirtute & honeſtate colemus.* Quinq; *uerò honeſtatis uices exhibebimus parentibus.* Primo, *obœdiendo ipſis in rebus honeſtis.* Secundò, *inſeruiendo ipſis, in eo in quo poſſumus.* Tertiò, *honorando eos & uerbis & factis, ipſis non maledicamus, uel obloquamur.* In *factis ac geſtu, nudo capite, ac flexis genibus eos accedendo.* Quartò, *ipſos ornando, ſcilicet per profectum noſtrum in uirtute & ſcientia, ut ipſi quandoq; à nobis honorem habeant coram alijs, non degeneremus ab ipſorum moribus probis & uita.* Quintò, *alendo eos, ſi aut inopia, aut ſenio fuerint obruti: id nanq;*

ſolent & beſtiæ, præſertim ciconiæ, quæ parẽtes ſenes alũt. Et Cicero in libro orat. inquit: *Quòd pietas nihil aliud eſt quàm humanitas erga parentes.* Franciſcus Philel. *lib. 4. de educatione liberorum, cap. 3. ſic inquit de officio filiorum in parentes: Quòd licet nunquàm parentibus poterimus par pari referre: tamen quod nobis licet, efficiamus, officioſè eos tractemus, aßiduè comitemur, hortantibus faueamus, mandantibus pareamus, uoluntates eorum & deliberationes, ſiue morandum, ſiue obeundum, ſiue nubendum ſit, tanquàm diuina uerba & iuſſa probemus & ſuſcipiamus, iratis non reſiſtamus, comminantes & perterrentes patienter ſuſtineamus. Dum autem iubent inhoneſta & illicita, reſpuamus, ſed leniter, uerecundè, abſq; ulla execratione uel maledictione. Hæc Philelphus.*

Quomodò illis ſucceßit, qui parentibus non auſcultarunt.

Qui in parentes fuerunt impij, his nunquàm bene ſucceßit, ut ueteres teſtantur ſcriptores. Oreſtes Græcus, quia matrem ſuam Clytemneſtram occidit, uerſus eſt in furiam. Nero princeps Rhomanus, quia matrem occidit, habitus eſt tyrannus crudeliſsimus. Olim in urbe Rhomana, parricida grauißima pœna plectebatur: includebatur ſacco ex corio facto, cum cane, ſerpente, & gallo gallinaceo, & tum in profundum maris proijciebatur.

Erga præceptores literarios.

Poſt parentes, & præceptores ſunt colendi. Nam præceptores ſunt alij, uel alteri parentes. Ideò gentilitas præceptores uoluit haberi loco parentum (ut inquit Iuuenalis

in satyris) Ipsi nanq; praeceptores, sunt parentes animorū. Dant ñanq; uitam animorum, scilicet uirtutē, & scientiā, ac honestatem: parētes autem solū corporis uitā praebent. Sunt igitur praeceptores proximi parētibus, & nō multò minus ipsis reuerendi. Compertum enim est, ut inquit Philel. lib. 4. cap. 7. eos qui praeceptores suos coluerunt, ad magnam gratiam literarū peruenisse. Inter quos fuit Traianus Imperator & Caesar, ab oībus suo tempore commendatus ob uirtutem. Hic praeceptorem suum Plutarchū summè est ueneratus. M. Antonius Rhomanus, oīm principum sanctissimus, suis praeceptoribus aureas imagines in domo sua statuit. Cicero eloquentiae Latinae princeps factus, quia ipso in Rhomano sermone nullus creditur eloquētior fuisse, praeceptores suos nominatim celebrat in libris suis. Et quotquot unquàm eruditionis, honestatis, & dignitatis culmen ac fastigium attigerunt, praeceptores suos coluerunt, amauerunt, & laude sunt prosecuti.

De his qui praeceptores inhonorarunt.

Preceptores autē qui contempserunt (inquit idē Philelphus) ignari, & turpissimi semper extiterunt: inter quos Nero princeps principatū tenet, quē propter nimia flagitia omnes accusant scriptores. Hic praeceptorē suum Senecā interemit. Beroal. in oratione prouerbiali inquit: Qui obtrectatione praeceptoris famam sibi quaerit, infamiam inuenit, & in omni proborum coetu exibilatur & exploditur, ut improbus: formidatur ut uipera, fitq; odium publicum non secus, quàm qui parentibus maledixerit. Etenim praeceptor est animorum parens & formator: quem

nisi omni

nisi omni honore uerborũ prosequamur, nisi ubiq; locorũ, ubiq; hominũ honorifica cõmendatiõe laudemus, impij, nepharij, & scelerati merebimur nuncupari. Haec Beroaldus.

Officia erga praeceptores.

Erunt igitur haec officia quatuor in praeceptores exhibenda. Primum, ut ipsos perinde ac parentes amemus. Secundum, ipsis in honesto pareamus ac obœdiamus, eorum iussa capessentes. Tertiũ, ipsis simus grati, usque ad extremum uitae. Quartum, laboremus ut scientia ipsis quandoq; fiamus aut pares, uel si fieri potest, etiam maiores. Istud pulchrum est certamen discipulis, ut praeceptorẽ aut sciẽtia assequantur, aut etiam superent & excellant. Sic multi suis olim facti sunt peritiores praeceptoribus, ut Beroal. gloriatur nonnullos sibi olim fuisse praeceptores, in quorum tandem sedisset lectorio.

Erga cognatos & agnatos.

Erga cognatos & agnatos, à patre siue à matre nobis sanguine iunctos simul, & in fratres & sorores quales esse debeamus, facilè ratio naturae nobis dictitabit: ut scilicet tales erga ipsos illos simus, quales & nobis esse solemus. Diligemus ipsos ut nosmet. Sunt enim nihil aliud, quàm quasi alij nos: nostri sunt sanguinis, nostrae stirpis, & progeniei nostrae, & partes ac membra. Quarè eos non secus habeamus, quàm nostri corporis membra propria: ut quicquid toti nostro corpori, imò & nobis fieri non uolumus, etiam ab illis depellamus. Prosimus non minus ipsis quàm nobis: alioquin meritò ingrati habebimur. Vt qui uni sui corporis parti plus faueret quàm alteri, meritò insipiens

æstimaretur: sic & dignè ingratus dicetur, qui progenie sibi iunctis non adest auxilio & consilio. Hæc lex naturæ nobis dictat, & præcipit. Et in Euangelio Christi præceptum est: Proximum esse diligendum ac seipsum. Verè autem proximi nostri sunt, qui sanguine iuncti sunt.

Erga amicos.

Quinto loco, & amici colẽdi ac uenerandi sunt. Quæ autem deceat erga illos honestas siue decor, abundè docẽt scripta eruditorum, præsertim Cicero in lib. de amicitia. Sunt autem præcipuè sex leges erga amicos seruandæ. Prima, (ut Cicero refert) ab amicis non rogemus turpia, sed honesta: amicorum gratia non turpia faciamus, sed sola honesta. Secunda, in prosperis rebus amicis congratulemur, collætemur ipsis, si quid boni eis acciderit, non secus ac si nobis contigerit. In aduersitate eis condoleamus, consolemur ipsos consilio & auxilio, & non deseramus: more hirundinum auium, quæ (ut refert Cicero lib. 4. nouæ rhetoricæ) æstiuo tempore præsto sunt: simul atq; uiderint fortunæ hyemem, deuolant omnes. Tertia, sit nobis idem uelle & nolle cum amicis, eadem studia & delectationes. Nã disparia studia, & dispares mores, separant & frangunt amicitias, teste Cicero. in libro de amicitia, & Horatio in Epistolis. Quarta, non aliud amico faciamus, quàm nobis ipsis fieri uelimus. Nam secundum Ciceronem: Amicus, est quasi alter idem. Et amici sunt, cor unum in duobus pectoribus: ideò eos amore amplectemur, ac nos ipsos. Laboremus amando ipsos uincere, & non uinci ab eis, quod est turpißimum. Quinta, amicitiam pensandam præcipit Cicero, non

cero, non

cero, non spe mercedis uel commodi, ut uulgus solet: quod commodo cessante, simul & fauorem mutuum deponit: sed in sòlo amore cordis ponenda est amicitia: tum & diutius durabit: paratioresq; sic fuerimus ad dādū amico, quàm ab ipso expectare munus. Sexta lex & ultima est, ut obsequia sæpe præstemus amicis: quia teste Teren. Obsequium parat amicos. Deinde & præstita non obijcere quibus cōtulimus. Cicero enim inquit: Odiosum esse genus hominū officia exprobrantiū: quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, & non qui contulit. Libro quoq;. 2. uet. rhetoricæ inquit idem Cicero: Impudens est ille, qui pro beneficio non gratiam, sed mercedem postulat. Sin in nos ab amico fuerint exhibita obsequia: iubet Cicero in officijs, ut sequamur agros fertiles, qui plus reddunt quàm acceperunt à seminante. Sic in amicitia, si possumus, plus reddamus, quàm nobis collatum est: uel nostræ non esse opis repēdere æqua lāce dicamus: uelle tamen gratos esse, si unquàm fortuna nobis arriserit copiosius & benignius.

Erga socios.

Amicitiæ simillima est illa hominum familiaritas, quæ dicitur societas. Est enim nihil aliud societas, quàm amica hominū inter se coniuncta familiaritas. In socijs autem eligendis, uel obseruandis, in primis conandum est, ut honesti ac probi eligantur & habeantur: apud quos & emendatiores fieri poßimus. Illos dum erimus nacti: sic erga ipsos nos habebimus, sex præcepta nō excedētes. Primò, nō secus quàm erga amicos in ipsos simus. Secundò hæc quinq; obseruemus, quorū Terē. meminit in Andria: scilicet, discamus perfer

mus perferre, & pati mores, ritus, & gestus sociorum: non mox ad unum aut alterum uerbum irasci, sed omnia ferre æquo animo & uultu hilari. Deinde *nos totos demus nutibus & uoluntatibus honestis sociorum.* Tertiò *obsequamur ipsorum studijs: id agamus, quod illi moliuntur, si saltem inhonestate caruerit.* Ideò *& uulgò prouerbium est:* Viuendum *esse moribus præsentium, non esse morosum, uel sui (quod aiunt) capitis.* Quartò, *nulli aduersemur: litem, discordiam, & iurgium fugiamus: litem non seminemus.* Quintò, *nulli nos præponamus, non alijs nos meliores æstimemus, sed æquales.* Hinc *uulgò dicitur:* Inter *socios non esse ordinem, sed æqualitatem inter ipsos debere esse, & nullam prælationem suijpsius.* His *præceptiunculis, & aliæ duæ possunt addi.* Prima, *ut socios absentes theonino dente non rodamus.* Secunda, *delinquentes castigemus, sed parcè & in secretum ductos, non coram alijs.* Illud *enim est uituperare & uitiare, non amicè emendare.* Amici *in abdito, æmuli publicè delinquentem arguunt.*

Erga Senes.

Quos *senium & cani grauant capilli, illis quoq; sua est exhibenda honestas.* Merentur *honorari ob longam actam ætatem, in qua & experientia, usu, & arte multum prudentiæ esse nacti creduntur.* Ideò *honorandi sunt, ac prudentiæ domicilia. Sunt aũt tria, quibus senes honestandi erunt.* Primò *iubet Cicero in Offi. ut labores eis minuantur, quia corporis uiribus per senium sint spoliati.* Secundò, *colendi uerbis castis: blando & amico nomine appellentur, ut usus*

habet, hoc nomine pater uel mater: nō opprobrijs conficiantur ac scelerati nebulones, sed coram ipsis nil nisi honesta & dicantur, & agantur. Hinc Ouid. *lib. 5 Fast. inquit:*

Magna fuit quondam capitis reuerentia cani,
Inq́; suo precio ruga senilis erat.
Verba quis auderet coram sene digna rubore
Dicere? censuram longa senecta dabat.

Tertiò, *factis & gestibus probis sunt prosequendi: coram ipsis aut flectere genua, aut caput aperire.* Id quod ueteres olim Rhomani *fieri curabant, hanc legem statuentes: Si quis hominem canum præteriret capite operto, is capite plecteretur.*

Erga *mulieres.*

Mulieribus etiam honestis & probis debetur honos ob duplicem rationem. Prima, *q. ipsæ nostræ sunt genitrices & nutrices: ac plus sudoris in educandis liberis habent, quàm patres.* Secunda, *quia pudicitiam uirtutem colere solent (quæ uirtus maxima æstimatur) ut de multis matronis constat apud historicos.* Triplici *igitur honestate sunt uenerandæ.* Primò, *apud ipsas temperare à uerborum lasciuia.* Ipsæ *enim pudicæ cum sint, nil coram eis loquendum est, quàm quod pudicum & honestum est.* Secundò, *abstinendum ab indecenti gestu & moribus, quæ uitiant.* Verecundè *agenda omnia: talia nanq; conuenit nos moribus exprimere & effingere semper, quæ præsentium fortunæ & conditioni sunt apta.* Cū *igitur mulieres habeantur pudicitiæ cultrices, pudicos & apud ipsas nos esse decebit.* Tertiò, *in mulieres non armata uel irata sæuiendū manu, cū ipsæ sint*

 inermes,

inermes, & imbecilles, neq; satis ualidæ, ut cædenti resistāt: & cū nihil sit laudis mulierē uicisse, uel de ipsa suppliciū sumpsisse, ut habet uulgatum prouerbium, & Vergilius secundo Aeneidos.

Erga extraneos uel peregrinos.

In extraneos & peregrinos etiā officia uirtutū seruā=da sunt, præsertim quatuor. Primū, pijs & humanis uerbis excipiēdi & tractādi sunt, ut sese ad homines, id est, huma nos diuertisse agnoscant, nō ad crudeles & impias beluas. Non sunt irridendi uerbis. Hinc Plau. ait in comœdia, quæ Pænulus dicitur: Seruū hercle te esse oportet, & nequā, & malum, hominem peregrinum atq; aduenam, qui irrideas, Secundū, instruendo eos in hoc, quòd eos latet nostra in ter ra, non præ inscitia multarū rerum apud nos cōsuetarum, fallendi: nam istud nihil affert laudis, sed potius uitiat & contaminat. Facilè nanq; est imponere nescienti. Habet Erasmus in lib. de instru. prin. Christ. Platonem quondam dixisse, quòd diligentius cauēdum est, ne quid lædantur ho spites magis quàm ciues: propterea quòd hospites destitu=ti auxilio amicorum & cognatorum, magis sunt obnoxij iniurijs. Ideò & Iouem putabant Gentiles esse ultorem in=iuriæ peregrinorum: uocabantq; Iouem ob id Xenium. Tertium, monstrare uiā quærentibus aut ignorantibus, nō sinistrorsum ducere, dum dextrorsum ipsis eundum est. Id enim sceleratissimum factu est, seducere peregrinum, sine nostro commodo: decetq; latrones & prædones, qui spon=te erronea uia iubēt ire peregrinos, quò casses incidāt, & occidāt ipsos. Quartū, hospitio ipsos suscipere, & ferre ut

*nobiscum habitent.*Hinc Gentiles coluerunt *hospitalitatem, tanquàm rem sanctam, &* Iouem dixerunt Deum *hospitalitatis, quòd pium & sanctum esset hospitari peregrinos.*Ideò Dido regina Carthaginēsium, *lib.* primo Aeneid. Dum Aeneam *cum alijs* Troianis *hospitio susceperat in cõuiuio, inuocat* Iouem *tanquàm dantem iura hospitibus.* Et *ueteres* Rhomani *multos peregrinos in suam urbem susceperunt, qui tandem & urbis fiebant moderatores, ut* Liuius *ait de urbe condita.*Scribit & Beroaldus, *quòd olim in opera danda, & obsequio præstando, hospites ac peregrini præponebantur cognatis & affinibus.*Imò & Rhomæ *externis magistratus dabatur regius, consularis, & prætorius, ut* Numæ & Tarquinij *temporibus, Consules multi peregrini & externi fuerunt.* Habebant & *prætorem peregrinum, qui peregrinis ius dixit.*

Erga *hostes aut inimicos.*

Et *in hostes nostros uirtutis memores esse debemus: præsertim quatuor uti præceptionibus.*Primò, *ut iubet* Cic.*in* Offic.*Etiā & fides præstita, seruanda est hostibus, ut nunc equitū lex & cõsuetudo est,*A *quo quis captus fuerit & manumissus, ad illū eundē reuocatus, ut redeat, oportet: aliâs è strenuorum equitū albo expungitur & elimina tur.Secundò, ab hostibus uel inimicis irritati, aut laceßiti iniuria, aut bello indicto, non ilico reluctemur, aut remordeamus: illud nanq; beluarum est, sed benignè rem ipsam prius agamus uerbis, teste* Teren. *in* Eunu. *Omnia prius uerbis, quàm armis experiri, sapientem decet: nihilq; ex ira faciendum improuidè.* Tertiò, *etiam iniuria illata &*

acepta, præstat ignoscere, q̃ talionẽ reddere. Nobilius nãq; uindicãdi genus est ignoscere, q̃ par pari referre. Erasmus *in libro de instruẽ. principe Christiano inquit:* Quòd ultio, *est signum parui & pusij animi:* Iuue. *saty*.12. *ait:* Quòd *uindicta nemo magis gaudet, quàm fœmina, ergo erit uiro indigna. Quartò, si hostium iniurias & insultus abigere non possumus, nisi paribus uiribus resistamus, tum illud* Vergi.12. Aeneid. *sequendum est:* Quò *deus, quò dura uocat fortuna sequamur. Sors & uirtus miscẽtur in unũ. Armis audenter repugnemus, ut paßim habet* Liuius *de Rho. gentibus.* Illud *tamen* Ciceronis *semper in mente habeatur:* Bella *suscipiantur, non aliam ob caussam quàm ut posteà in pace uiuatur, nõ ut uindicta de hostibus sumatur.*

Erga *heros & dominos, quibus seruimus.*

In *heros nostros, quorum pane uictitamus, & quibus seruitium debemus, quadruplices habebimus mores.* Primò, Parati *& prompti ad eorum exequenda iussa & mãdata simus, non testitudineo more exequi negotia: nihil inertiæ, molestiæ, aut cessationis exerere in herilibus iußis capessendis. Secundo, fideles esse in ipsos: non fallere: non fraudare eos, non imponere illis coràm blandiendo, & absens obesse.* Tertiò, *illis simus frugi & utiles, eorum incõmoda præcauendo: plus ipsorum, quàm nostram cõmoditatem quæramus: citius domini, quàm priuatam & nostram rem exequamur: & si uiderimus herum incommodi quippiam subiturum, istud ipsum nos serui depellamus.* Hæc Plaut. *in aulula.* Quartò, *taciturni esse debemus, duabus uicibus:* Primò, *ad heroum uerba non obloqui, etiam si interdum*

terdũ melius nouerimus,neq; tamẽ prorſus obmuteſcamus. Hinc Plau.in com.militis glorioſi,ait: Oportet ſeruũ plus ſcire,quàm loqui. Secundò, dominorum ſecreta alijs non aperire,neque foras eliminare : taciturnitas enim oppidò ſeruum commendat.

Erga Magiſtratus.

Magiſtratibus locorum, ubi agimus, etiam uirtutis exhibitio debetur,præſertim triplex. Primò,obœdientia,ut ſuis iuſsis & legibus honeſtis pareamus: non ſimus legirupæ,ſed legibus auſcultemus. Sunt nanq; nihil aliud leges ipſæ, quàm rectè uiuendi præcepta & documenta. Malè uiuitur, ubi ſine lege, inſtar beluarum, uita agitur. Neque in magiſtratus inſurgere,fœliciter cadere ſolet.Non enim bene ſuccedit culici elephantum mordenti, & ſcarabeo aquilam quærenti. Secundò,ipſos non dehoneſtemus, neq; uerbis, ueque factis. Tutum enim non eſt dicere aut ſcribere in illos,qui poſſunt proſcribere. Neque decorum eſt eos uitiare,lædere uerbo aut facto : quia diu noctúque conantur recto uiuendi modo moderari Rempublicam, ſubditosq; ſingulos. Tertiò,Cenſus ſi quid exigunt,aut ipſis dandum eſt,benignè pendatur. Eo nanque pacto urbes & regiones tutantur, conſeruantur ac reſtaurantur: aliâs durarent non multis ſæculis. Nam teſte Liuio libro ſecundo ab urbe condita:Si cætera corporis membra, ſtomacho cibum non ſuppeditarent, ſimul cum ipſo fame perirent.Ita quoque,niſi ciues & incolæ cenſibus & tributis urbes ac regiones,principes ſiue magiſtratus iuuarent,pariter cum ipſis interirent.

Quid

Quid quouis in loco, & tempore deceat, & quauis conditione.

CAPVT QVINTVM.

IN *honestate & uirtute multum efficiunt locus & tempus: quorum duorum nisi fuerit ratio habita, nihil, uel parum, conducet uirtutis cognitio & actio. Locus enim & tempus dicunt sacrarum literarum interpretes, peccata aggrauant: item leuantur loco & tempore. Sic & honestas siue uirtus, etiam loco & tempori accommodanda est.* Alia *enim & diuersa, diuerso in loco & tempore decent, licent, & exiguntur.* Quòd *si quis nescierit, aut nõ imitatus fuerit: quantumuis uirtutem didicerit, iuxtà uitiosus æstimabitur, si ignorauerit seruire loco & tempori.* Ideò Macrobius *libro septimo Satur. inquit:* Nihil *est tam cognatum sapiẽtiæ, quàm locis & temporibus aptare sermones.* Iußit & Pitacus Mytil. Noscendum *esse tempus: ut quicquid ageremus, prius uideremus temporis opportunitatem: adeò existimauit tempestatem, omnibus in rebus esse optimam.* Hinc Terentius dixit: In *tempore ueni: quod rerum omnium est primum.* Quomodò *autem quisque debeat, & poßit esse omnium horarum homo, sequentia utcunque aperient.*

In conuiuio, quæ deceat honestas.

Loca *& tempora uaria sunt, in quibus agunt, & conuiuunt homines: præcipuè tamen locus & tempus conuiuij, siue conuiuationis homines habet.* Genio *enim indulgere, bacchanalia uiuere, & cuticulam curare, frontem exporrigendo, omnibus est uolupe.*

Inter pocula autem, sex tenenda sunt honestatis, siue uirtutis praeceptiuncula.

Prima, ut Macrobius inquit libro septimo Saturnaliū, obseruatio in conuiuio est, Aestimare cōuiuas, quales sint, cuius fortunae, dignitatis, & autoritatis. Secunda, ut idem ait Macrobius debet quisq; uidere, ubi sibi locus pateat, non de rebus philosophicis, uel grauibus inter pocula loqui. Ideò Socrates quondam in conuiuio rogatus, ut aliquid in medium proferret, respondit: Quae praesens locus, uel tempus exigit, ego non calleo: quae autem calleo, praesenti loco non sunt apta, nec tempori: putās res graues, de quibus in scholis disputant philosophi, non conuenire conuiuio. Tertiò, scommata dicenda sunt, neminem mordētia: nam citius inter pocula, quàm aliās commouetur hominibus bilis & Anagyris, ut refert Macrobius libro septimo. Quartò, edēdo & bibendo modus obseruetur, secundum haec duo praecepta: scilicet sumatur cibus citra cruditatem, & potus citra ebrietatem. Quintò haec septem praecepta Plauti in com. militis gloriosi obseruet quisq;: Sit cauillator facetus, commodus conuiua, non oblocutor alterius, ab omni incommoditate abstineat, loquatur dum tempus est, taceat altero loquente, parum expuat, screator non sit immodestus. Sextò, in conuiuio dicta uel audita, uisa & facta, foras non aperiat uel diuulget. Ideò Hora. in epist. sext. Torquatum uocans conuiuam: promittit se curaturum, ut nemo sit in conuiuio, qui dicta foras eliminet. Et Beroaldus dicit, q; mos fuit quorundam gentilium, conuiuis domum intrantibus aut ingressis, ostendere limen, dicendo: Extra illud nihil: id est, ad

est, ad mensam audita, caue foras dixeris alijs. Quarè & nostro æuo hic mos est supra mensas, rosas habere depictas, ut sub illis dicta inter pocula, aliò non effutiantur.

In consortio sobrio.

Ars est nō facilis, imò permagna & egregia, scire commodè inter homines agere, ut familiaritate placeamus alijs, maneatq; diu mutuus & amicus conuictus. Ad quæ opus est septem præsertim documentis: Primò, assuescamus ferre & pati hominum mores: uerba, ac facta: non ilico litteram caninam sonemus, aut aceto perfundemur, si quid tædij nobis inferunt, sed tanquàm nescij, taciti tollamus. Remordere enim & irasci leui offendiculo, est hominis animi impotentis. Secundò, aliorum arbitrio & nutui subscribamus: ut idem uelle & nolle sit nobis quod ipsis, id uelimus quod isti cupiunt, uitemus his quæ minimè arrident, sed nauseam inferunt. Tertiò, studijs, operibus, & conatibus ipsorum consentiamus: isti studeamus rei, & negotio ipsi, quod agunt. Vbi nanque studiorum & operum est dissensio, breui momento de conuictu receptui canitur. Quartò, Nemini aduersemur indignè, & præter illatam prius iniuriam, aut litem faciendo, aut uerbis rixando, aut malediændo. Quintò, nulli nos præferamus, ac meliores, digniores, uel præstantiores. Sextò, Id cæteris præstemus, nobis quod expeteremus. Ipsis non incommodemus: nam incommodum neq; nos boni consuleremus. Septimò, faciles & accincti usq; simus: ut ubicunque tempus exegerit, aut locus expetiuerit, præstemus alijs obsequium. Obsequium nanque collatum, parit amicos: intermissum, inimicos peperit semper. Cæteros mores &

res & ritus, usus quotidianus dabit & experientia, quæ rerum est magistra.

In colloquijs mutuis.

In hominũ colloquijs mutuis & confabulationibus, octo sunt modestiæ regulæ, siue uirtutes seruandæ. Non inter=loqui aliorum dicta: sed alijs loquentibus, compescere lin=guam, expectareq; uerborum finem. Hinc illud uulgatum prodijt dicterium: Duo concinere possunt, at non pariter uerba facere: unius enim sermo, alterius remoratur oratio=nem, quod integrè nequit capi. Nullius detrahere honori: neq; absentis, neque præsentis. Nullum nanque furtum est maius, nulla rapina peior, quàm honorũ ablatio. Nobilius nihil habet homo post animam, & uitam, quod perdere poßit q̃ famam: Qua semel amissa, ut Ouid. inquit, posteà nullus erit: id est, nullius momenti, aut æstimationis fiet un=quàm.. Prospiciendum quid de quoq; uiro loquamur: ne aut præsentes aceto perfundamus; aut præsentium amicos & familiares. Nil loqui, nisi præmeditati fuerimus, quò uer gat. Stultum sit, an prudẽs dictum: obesse an poßit, an pro=futurum sit. Noua dicere aut afferre quisq; caueat, ne gar=rulus æstimetur. Noua nanq; proferens, is & nugator & mendax, & loquax creditur. Non inquirere aliorum secreta siue arcana, ob duas caussas: Prima, quia malè habet hos, à quibus sua quæruntur occulta. Secunda, quia interro gantes, æstimatur esse proditores: ut cognitis secretis, uelint obesse. Arcana & secreta, teste Hora. in epi. siue sobrius sit, siue ebrius, taceat & celet: nam celanda effutiens, scele=stior fure æstimatur. Arcana nanque sæpè præstant hisce

rebus,

rebus, quæ à furibus surripiuntur. Non nisi comperta & nota dicet quisq;: aliàs aut garrulus, aut mendax censebitur, & falsiloquus.

Dum colloquimur honestiori.

Erasmus in colloquijs, inquit: Quoties alloquitur te quispiam, cui debes honorem, compone te in rectum corporis statum: aperi caput: uultus sit nec tristis, nec toruus, nec impudens, nec proteruus, nec instabilis, sed hilari modestia temperatus: oculi uerecundi, semper intenti in eum cui loqueris, iuncti pedes, quietæ manus. Nec uacilles alternis tibijs, nec sint gesticulosæ manus, nec mordeto labrum, nec scabito caput, nec fodito aures. Vestis item ad decorum componatur: ut totus cultus, uultus, gestus, & habitus corporis ingenuã modestiam, & uerecundam indolem præ se ferat.

In deambulando cum alijs.

Si contigerit nos deambulãdo aut expatiando alijs congredi, nouẽ moribus instituti simus, oportet. Primò, loquendo simus comes, & affabiles, ac humani: nam teste Plauto, Facundus comes, in uia pro uehiculo habetur: is tædium in itinere leuat. Si fuerimus inferiores dignitate, eundum nobis à latere sinistro, aut à tergo nobis est, non præire, nisi uenia precata. Vtendum gradu non plus æquo ueloci, sed temperatæ festinationis & decenti, ut in offi. iubet Cicero. Eundo, nobis congredientes non commaculemus: sed sic pedes & gressum moderemus, ne itineris socios limo aspergamus. Submissa, siue media uoce loquamur, non stentorea lingua. Obuijs de uia cedat: ipsis per diametrum non obuiet, ne sese inuicem corporibus tangant, ut caper caprum cornibus.

cornibus. Obuios honoret cedendo de uia, alijsq; modis quibus honor exhibetur. Obuios salutet: salutare nanq; subinde, humanum est, pium, & laudabile. Ideò Cato quondam dixit: Saluta libenter. Nihil enim aliud est salutare, q̃ salutem alteri optare: id quod hominem maximè & decet, & decorat. Obuijs caput aperiat & nudet, quò sese humiliat homo, & inferiorẽ altero se agnoscit: quod & Christus præcepit, ut nos humiliemus, nõ intumescamus animo & corde.

In tempore hilari, quid deceat.

Tempus etiam & suum expostulat decorum. Tempore enim plus delinquitur, uel minus. Duplex uerò est tempus: scilicet hilare siue prosperum, triste uel aduersum. Tempus si fuerit fortunatum & felix, quadruplex decorum obseruandum est. Primum, non nimium exaltari & gaudere, dum arridet successibus nostris fortuna, id quod uulgò fieri solet, teste Iuuenale, dicente:

Nescia mens hominum rebus modũ seruare secundis.

Secundum, alium, cui aduersatur fortuna, non irridere, & contemnere præ nobis, tanq̃ ipso simus feliciores. Istud nanq; est gloriari & efferri animo, quod etiã Deo odiosum esse solet. Tertiò, timere & semper sollicitum esse, ne nobiscum immutetur fortuna. Vento nanq; inconstantior est, & rotæ mobili insistere dicitur: sic, ut in eodem statu sistere nequeat. Ideò quidam philosophus olim tempore felici tristari solebat, sciens post felicitatem sequi infortunium: tempore infortunato lætabatur, expertus post imbrem serenitatem oriri, & post aduersa sequi iucunda. Quartò, gratiam referre Deo de largito nobis secundo successu, ne

ingrati uideamur, sed deum, ut maiora cõferat, illectemus: dei non obliuiscamur, præ fortunæ felicitate & temporis, ut ferè solēt fortunati: dei recordemur gratis animis: ipsum precemur, ut quē contulit fortunæ uultum amicū, augeat, & magis secūdet, uel modico incõmodo finiat, & īmutet.

In tempore aduerso.

At tempus si fuerit nubilum & triste, sex simus muniti decori præceptis: Primò, animum non despondeamus, ac nunquàm feliciores & fortunatiores futuri, sed forti animo feliciora speremus: nosipsos consolemur hoc dicto Vergilij: *Dabit deus his quoq; finem. Secundò, Consilium aduersus infelicitatē quæramus, aut nostro ipsius ingenio, aut prudentiores consulendo. Tertiò, dei recordemur, ipsum precibus adeundo, non execrando eius deitatem ob aduersa, quæ patimur, sed ut illud infortuniū uelit esse non diuturnum, ipsumq́; uertere in nostram salutem, gratiam suam nobis impartire, ut æquo animo feramus quicquid id est aduersitatis. Quartò, gaudendū potius, quàm animus demittendus, aduersitatem eam nobis contigisse, per quam apud deum mereamur præmium consequi, ac à peccatis arceamur. Quintò, spe bona animus est fulciendus, ac si digna feramus, delictis nostris supplicia, dicente* Oui. *Quæ uenit ex merito pœna, ferenda uenit: Quæ uenit indignè pœna dolenda uenit. Sextò, cagitandum nos homines esse & uiros, quos non decet leui aduerso perterreri, sed forti & audentiori, reniti animo.*

In seruiendo & obsequendo alijs.

In obsequijs præstandis, etiam & prudentem ac sagacem esse

cem esse oportet, ut grata sint his, quibus conferuntur, ne opera & impēsa ludatur. Sunt aūt sex obseruāda: Prouidendum, ut utilia sint illi cui fiūt: nociua enim qui dat, non obsequiū, sed exitiū præbet. Tēpestiuè, uel opportuno dentur tempore: intempestiua nanq; beneficia, minus accepta sunt, teste Eras. Rot. *Vltrò offerre, nō expectare, quousq; rogemur: sed egestate presso adminiculari spontè, non rogati: parum enim tū gratiæ meremur. Ideò & uulgò aiūt: Carè cōstat, precibus quod emitur. Precata, & à nobis promissa, non differre. Mora nanq; uel dilatio, obsequium & ingratū & molestum efficit. Libenter & celeriter, non instar asini quōdam potum coacti: neq; testudinea nectenda mora, ut Acæssei lunam expectantes. Probè & fideliter, ac si nostra ipsius res ageretur: imò & fidelius amicorum gerendum negocium, quàm propriū: tum nanq; amicitiæ candor exeritur. Humaniter & benignè, aut omittēda. Talia nanq; æstimantur officia, qualis est animus præstantis. Obsequium acceptum est, grato datum animo: non delectat, ab inuito quod exhibetur. Largiter, si per opes licuerit: nam prioris beneficij gratia perit, nisi & nouo alio sarciatur.*

In Magistratu.

Magistratum, si quem gerimus, dominamurq; alijs, ac rectores & gubernatores sumus: tum prudentia ut polleamus, necessum est, præsertim quadruplici. Tales nos geramus, quales esse, & uideri uolumus: sapiamus magis cæteris, qbus imperitamus: nā turpe est honore superiorē esse, nō prudētia. Per magistratus, excellentiā, non elatis simus animis, alios præ nobis cōtēnētes, ut miles ille Terētianus:

 sed hoc

ſed hoc dictum Cicero.ſequamur: Vt *quantò ſumus ſupe=riores,tantò nos geramus ſubmiſsius.*Plus *aliorum proſi=mus cō:modis, quàm priuato:nam magiſtratus agit perſo=nam publicā,non priuatam .* Non *noceamus inſonti : neq; excedentibus indulgeamus nimium.*In *pœna tamen modus adſit.* Neq; *maior pœna ſit, quàm culpa(ut Cicero inquit) ſintq; rectores legibus ſimiles,quæ ad puniendū procedunt iure & iuſtè.Curemus,ut à repu.uel ſubditis exulēt hæc.x. uitia:*Perfidia,*peculatus,auaricia,īuidia,ambitio,obtrecta tio,periuriū,indiligētia,iniuria, & ſcelus,ut iubet* Plau.ī Per.comœ. *Cogitemus & lōge alia decere nos , q̄ eos qui=bus imperitamus:citius cōſpici noſtros, q̄ ſubditorū erro=res,ut eruditi poetæ quōdā cecinerūt.*Oui.*in cōſo.ad* Liui.

Non eadem uulgusq; decent,& lumina rerum.

Eſt quod præcipuum debeat iſta domus.

Ad te oculos,aureſq; trahis,tua facta notamus:

Nec uox miſſa poteſt principis ore tegi.

Cui ſententiæ & Claudianus *hiſce uerſibus ſubſcribit:*

Hoc te prætereà crebro ſermone monebo,
Vt te totius medio telluris in in orbe,
Viuere cognoſcas:cunctis tua gentibus eſſe
Facta palam,nec poſſe dari regalibus uſquàm
Secretum uitijs:nam lux altißima fati,
Occultum nil eſſe ſinit:latebraſq; per omneis
Intrat,& abſtruſos explorat fama receſſus.

Eiuſdem Claudiani *ſunt & alij uerſus , quos* Beroal. *pro foribus ædiū principaliū ſcribendos eſſe cēſet,ſciliçet,*

Tu ciuem

Tu ciuem patremq; geras, tu consule cunctis,
Nec tibi, nec tua te moueant, sed publica uota
In commune iubes, si quid censesq; tenendum
Primus iussa subi, tunc obseruantior æqui
Fit populus, nec ferre uetat, cùm uiderit ipsum
Autorem parêre sibi, componitur orbis
Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus
Humanos ædicta ualent, quàm uita regentis:
Mobile mutatur semper cum principe uulgus.

Quomodò uirtus siue honestas adepta, debeat sanciri, ut nunquàm amittatur.

CAPVT VI. *& ulti.*

Virtus uel honestas cognita & cõsecuta, ne unquàm abeat aliò, nósque rursus uitijs obnoxios reddat: tres sequentes præceptiones menti & pectori sunt insculpendæ: ut tanquàm claui aut anchoræ apud nos uirtutem retineant, honestatem firment, & probos mores sanciant.

Prima, cauenda omnia quæ honestatem pessundant: fugienda omnia illectamenta uitiorum, omnes uoluptates & deliciæ prauæ: crapula, luxus, & otium. Hinc Hermolaus *Bar. dixit:* Venter, pluma, Venus, *laudẽ fugienda sequenti.*

Secunda, Nil *cogitandum, agendúmue, nisi honestum sit, & uirtuti cognatũ: sola honesta exerceantur, & operẽtur.* In *re honesta sit omne opus, omnis labor, omnis cogitatus noster. Sic tandẽ fiet, ut uirtutibus assuescamus, non minus q̃ si nobis ingenitæ forent: uitia detestabimur ac canem & anguem.* Hinc Vergilius *dixit:* V*sque adeò à teneris assuescere, multũ est.* Nihil *est potentius assuetudine*

frequenti & aßidua. Tertiò,*diceret aliquis:*Vſq;*adeò quis poſſet honeſta agere & meditari,cùm nemo ſit cunctis momentis qui ſapiat,ſed interdũ dormitet* Homerus?Ideò *hoc tertiũ præceptum manibus & pedibis amplexandum eſt: ſcilicet,ut honeſtis conuiuemus,& conuerſemur : ab ipſorum cõuictu nos non ſubducamus,ut* Cice.à Mutio Scæuo*la ſene ſe nunq̃ abiiſſe ſcribit.*Mirum *nanq; dictu eſt,quantum in moribus ualeat hominum familiaritas domeſtica & quotidiana:quod etiam ferè hominis naturam immutet,inuertat,& prorſus uariet:* Ideò & Pſalmiſta *quondam ſcripſit:Cum bono,bonus eris : & cum peruerſo , peruerteris.* Honeſti *igitur erimus , & perdurabimus , quoad honeſtis adfuerimus,uel conuixerimus.* FINIS.

HERMANNVS SCHOT.
Heßius,Candido lectori,
S. D. P.

NOn te malè habeat,lector candide,neque naſum tibi cõtrahat,frõtẽq; corruget,q̃ nõ ad amußim omnia, aut honeſtatis copiæ cornu hic legis,aut reperis : ſed ſcias, nõ omnia uno libello poſſe aut tradi,aut doceri,ſed uarios accedẽdos eſſe autores ei,qui climatæ uirtutis alumnus cupit effici.Tu igitur,hæc memori mente teneto.In ſumma dicam:Quiſquis honeſtatem ſuumq; requirit officium:Magiſtratui obtemperet,prudentiores conſulat , legibus pareat, tempori & loco ſeſe accommodet , aut aliorum exemplo, aut ſapientũ monitu & ſuaſu : ſciatq; nõ omnia poſſe præ-

ſcribi,

ſcribi, aut chartis tradi, ſed multo tempore, uſu, & experientia diſcenda. Vale, lector amice, ac uirtutem & honeſtatem amplectere: ſic tandem lignum (ex quo Mercurius fit) efficieris. At caue, ne cùm Narteophorus es, Bacchus nō ſis. Coloniæ, ſexto Kalen. Maij.

IOANNI LAVRENTIO ZIRICEO, BONARVM LIterarum ſtudioſiſsimo iuueni, Adrianus Barlandus S. D.

EX Tornaco, in qua nunc urbe manes, alumne ſuauiſsime, per literas à me petiſti, ut quem audieras me ſcripſiſſe de Chriſtiani hominis inſtitutione libellum, in lucem emitterem. Itaque quum honeſtam iudicarem poſtulationem iſtam tuam, licet ad incudem reuocare, & expolire non daretur homini occupato, intérque res agenti inquietiſsimas: uolui tamen aliorum me potius exponere maledictis, quàm tuo deeſſe, ac non ſatisfacere honeſtiſsimo deſiderio. Quamobrem hanc lucubratiunculam meam nunc ad te mitto, inuidorum detractiones cum hac mea obſequendi facultate penſaturus. Vale. Louanij, Tertio Idus Ianuarias.

INSTITVTIO CHRISTIANI HOMINIS, PER
Adrianum Barlandum Aphorismis digesta.

Primae Adolescentiae qualis esse debeat institutio.

Exacta in hilaritate, remißioneq; ludorum pueritia, filium parēs annum agentem aetatis septimum, ad capessendas literas in scholam deducat. Et si bonum hunc habere cupiat ex se genitū, non ad luxū (ut uulgus parentū facit hodie) sed ad modestiam educat, nō blanditijs emolliat: sed castigationibus cohibeat, piè religiosèq; instituat. Plectat, si deliquerit: laudet, si bene obtemperanterq; se gesserit: minis ac uerberibus à uitijs deterreat, exhortationibus ad uirtutē accendat: magis de filij moribus, q̄ sanitate sit solicitus. Praeceptoribus cōmittat eū humanis, grauibus, eruditis, nō iracundis, nō clamosis, nō indoctis, nō malè etiā moratis. Vbi iam literas, & Latinè loqui didicerit: ad ea se studia cōferat, quae animū praeceptis instruunt. In his Philosophia est. Haec sola naturā ex bona meliorē, ex mala castigatiorē, correctioremq; facit. Assuescat Christianus & discat honorandum in primis Deum, unde bona cuncta fluxerunt. Discat rationi parere: eamq; ducem ac moderaderatricem sequi in omni uita, in omnibus dictis & factis. Nihil nisi quod honestum, quod iustum sit, appetat, aut agat. Cogitationes quoq; ipsas coerceat, quarum etiam rationem est exacturus cordium iudex Deus.

Hoc est primū, & magnū mādatum.

De omni uerbo ocioso.

Deum

Deum pijs gratificari, malos punire.

Credis Deo *gratam esse iustitiam, eumq́; ut cœli terræq́; dominum & conditorem ueneraris, precibus fatigas aßiduis, noctes diesq́; nomen eius laudibus prosequeris, & id perpetuò agis, ut bonis hunc tibi demerearis & iustis operibus?* Nihil *dubites, quin ut potest, ita & gratificari uelit.* Quid *enim huic magis, quàm beneficentia conuenit?* Rur*sus quid alienum magis, quàm ingratitudo?* V*ult igitur piè sanctèq́; uiuentibus præstare aliquid, ac uicem reponere, ne quis ingratum dicat: ut facinorosis, adulteris, parricidis, raptoribus uerè irascitur.* Cum*q́; nullum uidet esse peccandi finem, exurgit tandem ad sceleribus tot inquinatorum ultionem, deletq́; nocentes.*

Iram quandam iustam, utilem, ac necessariã esse.

Serui, liberi, discipuli quos in potestate habemus, delinquunt. Ira*scimur, clamamus, uerberibus coercemus.* H*æc ira peccatum non est.* Bono *enim uiro non potest non displicere prauum quod est: & cui improbitas displicet, commouetur si quos uiderit delinquentes.* Exurgit *igitur ad uindictam parens.* V*irgas præceptor expediri iubet, non q̃ læsus sit ipse, uerũ ut disciplinam seruet, mores corrigat, licẽtiam comprimat.* Hac *iusta ira homines in subditos, & in peccatores ad prauitatis correctionem utitur* Deus.

Ira*scimini, & nolite peccare.*

V*itiosam esse in peccatis iræ cohibitionem.*

Re*prehendendi sunt uehementer, qui in subditorum sceleribus iram cohibentes, aut sæpius quàm oportet, aut semper ignoscunt.* Per *tales, siue patres, siue dominos, siue magistros, & uita illorũ perditur, quorum per intempesti-*

uam eiusmodi lenitatem, ad maiora flagitia nutritur audacia iuuenilis: & qui sic præsunt sibijpsis, perpetuam molestiarum materiam subministrant. Hic igitur non cohibebimus iram, sed etiam si iaceat, excitabimus.

Actæ uitæ faciendum esse rationarium.

Ex eodem.

Rationariũ sibi quisq; faciat eorum quæ acceperit, quæ expenderit, quæ utiliter beneq; loquutus sit, quod ociosum uerbum protulerit. Quid auditũ ab alijs per aurium uelut ianuas admiserit. Quin & regulæ quędã siue canones linguæ sunt imponendi: sic, ut prius uerba intra os ad limam ueniant, q̃ proferamus sermonẽ. Ita compescenda mens est, ne quid noxiũ exeat ac pestilens. Et si quid fortè illatum foris: id statim abijciendũ, ne noxat. Si quid intus natũ fuerit: mox id studio, aut pia aliqua cogitatiõe effugere curabimus.

Non qd intrat per os.

Viatica futuræ uitæ paranda. Ex eodem.

Vt qui in longinquam regionẽ profecti, prius aliquantò q̃ domum redeant, itineri necessaria corradunt, ne fame pereant: ita & nobis in huius uitæ peregrinatione faciendum. Reponenda sunt bonorũ operum, iustitiæ, humilitatis, continentiæ, & cæterarũ uiatica uirtutum: ut quocunq; tẽpore, quocunq; die, quacunq; nos hora Deus euocauerit, quod ad patriam ducit iter ingredi, paratos inueniat.

Et uos estote parati. Mat. 25.

In hac uita abluendas esse peccatorum sordes. Ex eodem.

Per confeßionem ablue peccatum tuum Christiane. Qui enim in hac uita quæ peccauerit abluere recusat: posteà consolationem non inueniet. Post mortem enim quis confitebitur

tur domino? Hic confligendum, hic certandum est, nisi quo tempore laborum præmia dabuntur, confundi malis.

Vitandum esse scandalum. Ex eodem.

Si uirtutem exercueris, uidentes id alij non te solũ laudabunt, sed & Deũ glorificaturi sunt. Cumq; hæc fecerint, & tuæ retributiones augebuntur, & multum tibi bonorum concedet Deus, quod per bonum opus tuum ab illis laudatur. Stude igitur modis omnibus, ne cui sis offendiculi occasio. Paulus dixit: Si cibus offendit fratrem meum, nunquam in æternum carnem comedam. Matt. 5. Sic luceant opera uestra. Væ mũdo à scãda.

Doctrinæ opera iniungenda esse.

Nemo debet seipso contẽtus esse. Vult enim Deus, ut & alios ædificemus: non doctrina tantum, sed & uita, & moribus, & cõuersatione. Homines malunt exempla, quàm uerba. Nõ tam obseruant quæ dicimus, quàm quæ facimus. Nõ tã prosunt benedicta in suggestu, ĩ scholis, in cõcionibus, quàm nocet ea quæ malefacimus. Factis uerba qui firmauerit, hic dignus habebitur, ut præsideat alijs. Beatus, qui fecerit & docuerit. Matt. 5.

Quæ facienda ieiunanti.

Vt uerum, ut perfectum sit ieiunium tuũ, iracundiam cohibeas, mansuetus sis ac lenis, cor cõtritũ habeas, cõcupiscentiã fac repellas. Liberalẽ te præbeas in danda eleemosyna, nullũ malũ aduersus fratrẽ tuũ in cor admittas oportet. Huiusmodi fuere tot sanctorũ patrũ ieiunia. Sic Hieronymus, sic Antonius, sic plæriq; alij in eremo ieiunauerũt. Vulgus ieiunare se existimat, si ante solis occubitũ nihil cibi capiatur, aut si pransi nihil posteà comedãt. Hoc nõ quæritur: sed dũ ieiunamus, & uentri bellũ uelut indiximus, ciborũ

abstinentiæ

abstinentiæ iungatur & à cæteris rebus abstinētia, quæ no cere, quæ possunt maximos nōnūquàm excitare tumultus.

Plurimum boni adferre humilitatem.

Si nos uerè humiliauerimus, nunquàm ira cōmouebimur, nunquàm proximo succensebimus, nullius famæ obtrectabimus. Beati qui sic se habent: soli in portu nauigant ab omni tēpestate liberi, ab omni perturbatiōe securi: soli affectionibus sopitis, multa requie fruūtur. Id quod Christus ipse futurum prædixit: A me discite quia mitis sum & humililis corde, & inuenietis requiē animabus uestris.

Mat. 11.

Quid faciendum ieiunare non ualentibus.

Ieiunare non potes? Largius erogato in pauperes: in precibus ad deū fundendis esto feruentior: ad diuina audiēda eloquia, & sacras conciones, alacriorē te præbeto. Inimicum habes? Da operam, ut reconcilieris. Omne odium, uindictæ cupiditatem omnem, fac ex animo amoueas tuo: mansuetudinem autem & lenitatem amplectere. In hoc instituta sunt ieiunia, ut carnis refrænata lasciuia, ad Christi implenda mandata curramus.

Gula quid afferat malorum.

Prospera uis uti ualetudine? Sumptuosas mensas, īmodicā ingluuiē fugias oportet. Hinc nāque podagra, capitis dolor, humorū abundantia pessimorum. Innumera morborū genera parit intēperātia, & largior uini ingurgitatio.

Bonum confessionis.

Virginē uitiasti? adulteriū admisisti, aut aliud quippiā? Ad confessionē peccati tui festina. Da te medico inspiciendū, qui animæ tuæ curet & sanet ulcera, neque exprobret.

Accipe hic remedia. Soli loquere. Dicito quid peccaueris. Confeßio enim eorũ, quibus grauiter Deum offenderimus, abolet etiam delicta. Prophetam audi loquentem: Dic tu prior iniquitates tuas, ut iustificeris. Psal. 50.

Animi curam non magno constare, ut corporis.

Leuis est ac facilis animi cura. Nihil enim, ut hic ualeat, insumimus, nec laboramus. Cõtrà, si corpus ægrotet, quid nõ impendimus nũc in medicos, nũc in res alias? ut de his nihil dicã, quæ præter usum necessariũ, luxu absumimus. His nõ indiget aĩa, cui scripturarũ lectio pro cibo est, uesti tus, eleemosyna, & in pauperẽ largitas. Ornatus uerò, quẽ & corpori apponere solemus, aßiduæ preces, cõfeßio pec= catorũ & lachrymæ. Mane uestiti, faciem abluimus, ne quid sordidũ hæreat. Quãtò maiore est cura abluẽdus ani mus, ut hunc amabilem & formosum offeramus domino? Matt. 6.

Homo quis dicatur.

Non qui os, nares, genas, & cætera membra ostendit: sed qui uirtuti sit deditus, uitia fugiat, illicitis imperet, & dominicis obtemperet mandatis, hunc hominem dicas. Pri= uant hominis appellatione peccatorem sanctæ literæ: quo, quid miserabilius? Nunc enim terra, quòd terrenis cogita= tionibus pereat: nunc ob salacitatem, equus: nunc ob men= tis dolum & malitiam, progenies uiperarum dicitur. Mat. 23.

Gratiarum actionem ad bene uiuendum cõducere.

Deo nihil acceptius esse potest, q̃ si gratias egeris quo= tidiè pro tot beneficijs, quæ illius benignitas suppeditat humanis usibus. Apostoli uox est: Grati estote. Nõ sunt ti= bi cõmunia tantũ quæ oĩbus cõtulit hominibus: sed priua=

ta etiã cogitanda beneficia,proq; his agẽdæ gratiæ.Memoria enim beneficiorũ Christi,optima est ad bene uiuendum magistra.Hæc enim sola in torporẽ incidere,ac malũ sectari non patitur.Hac item ratione à brutis homo differt, ut omniũ conditorẽ dñm laudet,celebret, glorificet. Maxima sunt ea,quæ in nos iam contulit. Corpus & animã dedit: oues,& boues,uniuersa pecora cãpi nobis produxit. Prophetas misit,qui nos instituerẽt,& prauitatẽ humanã corrigerent.Postremò,crescente in malũ uehementius omni genere mortaliũ,diffusis undiq; sceleribus, & quod nequius est omniũ,cultibus idolorũ,miseratus genus humanum, in terras misit unigenitũ filiũ suũ,ut carnẽ indueret, & hominibus appareret,& nos peccatores sanaret.Hæc tanta dei in nos beneficia dies noctesq; cogitemus,ut assidua cogitatione ad agendas gratias mens compellatur.

Ebrietas mala.

Sensus humanos excæcat ebrietas,mentem submergit: & hoc aĩal,cui subiecit oĩa deus, uelut mortuũ iacere cõpellit.Ridetur interim ab oĩbus,uxore,liberis,famulis,digito mõstrat uicinia tota.Amici,dedecus hoc suũ existimãtes,subducũt sese.Gaudẽt,irridẽt, execrãtur q maleuolũt: pecudẽ,porcũ,aut aliud qd' sit fœdius, hũc talẽ uocitãtes. Obnoxius dæmonio,si ĩ obuios fecerit ĩpetũ, uestẽ ruperit, obscœni quippiã dixerit,uenia dignus uidetur:Ebrius si qd tale faciat,nõ modò ei nõ ignoscitur,uerũ accusant oẽs,noti,ignoti,amici,inimici.Indignãtur, imprecãtur mala oĩa.

Nõ in ædificijs parandã esse nominis memoriam.

Consules,magistratus,urbiũ præfecti, satrapæ, Abbates,Episcopi

tes, Episcopi quanto nũc studio splẽdidas, regũq; palatijs similes, domus ædificãt? Hos si roges, cur ĩ res hm̃oi tãtos faciant sumptus, tantũ pecuniarũ profundant: id tibi respondebitur, id audies: Vt *nominis aliquam sui memoriam relinquant apud posteros, & à prætereuntibus dicatur:* Hãc *ille domũ extruxit.* Hec *arx, hæc tã splendida domus illius est extructa pecunia.* O *stultitiam.* O *curas hominũ, quantũ est in rebus inane?* Hoc *enim cõsilio, hoc proposito ædificãtes, non laudẽ (ut ipsi existimant) sed crimen sibi pariunt.* H*æc enim & illis adhuc uiuentibus, & iam mortuis audiũtur:* Hãc *domũ, has ædes, hãc arcẽ auarus ille, rapax, & uiduarũ spoliator ille extruendã curauit.* Memoriam *hoc pacto assequũtur isti, an perpetuis obijciunt se criminibus?* Si *nomini suo cõsulere uolunt, & æternitatẽ ambiũt, uiã ego istis aliã monstrauero, qua celebrẽtur, & encomijs euehãtur quotidiè.* Si *pecuniã extruendis uillis, porticibus, ambulacris paratã, in eos erogare studuerint, qui uerè pauperes sunt.* Hac *benignitate, hac misericordia, & nomen immortale sibi parauerint: & à peccatorũ graui sarcina liberati, multam sibi apud deũ conciliauerint fiduciam.*

Periculosam rem esse ambitionem.

Tu *qui* Christũ *sectaris, primatũ noli cõcupiscere, memor* Paulini *illius:* Honore *alius aliũ præcedẽtes, date operã, ut in oĩbus humiliemini.* Qui *sic agit, primatũ habet:* Christi *enim uox est:* Qui *seipsum humiliat, exaltabitur.* Humilẽ *nunq̃ dixero, q natu maioribus, uel etiã æqualibus honorem exhibuerit: hoc enim debet.* Vera *est & absoluta humilitas ac modestia, si cedas his, q te uideantur minores.*

Verè

Verè sapit, qui se putat minimum, & omnium esse postremum. Sola enim hac uia & ratione utilitatem nobis attulerint, quæ fecerimus opera bona.

Ex *luxu quantum mali.*

Vis digna cœlo operari? Ne spectes ea quæ sunt mundi huius: uitæ huius gloriam uanam ne quæras. Vides alios *in uestiũ luxu occupatos? tu animæ curam agito, ut hanc uirtutibus ornes.* Delitias *rideto: gulam & crapulam fugito.* Non *prandia cœnas & conuiuia, sed frugalitatem sectare.* Ex *superfluis enim quid utilitatis? quid commodi?* Commodum *iudicas fortasse, multũ uorare, uinum bibere, ac uentrem distẽdere: at bonæ menti plurimum nocet immodica potatio.* Non *dici potest, quantum hinc malorum & corpori & animæ accersitur.* Morbi *hinc & membra distorta: hinc adulteria, stupra, rapinæ, cædes, latrocinia.* Domi *habes repositam auri uim ingentem? distribue uerè pauperi. Serico indutus procedis in publicum?* Digitos *habes auro reuinctos?* Parte *huius pauperes quot ali potuerunt? In summa fieri non potest, ut quis & animæ curam agat, & tanti faciat uoluptates, & corporis ornatum.*

Facite uobis amicos.

Nemo põt duo. Matt.6.

Magnũ bonum esse concordiam uiri & uxoris.

Ibi diuitiæ, ibi magnæ sunt facultates, ubi concordia est uiri & uxoris. Tales *enim etsi tenui re familiari, omnium tamen sunt beatissimi: soli ueram percipiunt uoluptatem, soli in maxima uiuunt animorum tranquillitate.* Sublato *igitur per zelotypiam, aut alijs malis cõcordiæ bono, etiã si Crœsi possideant opes, miserrimi sunt omnium mortaliũ.* Noui *hic quotidiè tumultus, iurgia, suspiciones, domestica*

& interna

& interna bella, multa amaritudo, nulla uoluptas. Proinde qui matrimonij uinculo iuncti, ac uelut sunt concatenati, uelim nihil concordiæ, bonorum omnium radici præferendũ existiment: omnia sic agant, ut pax & tranquillitas sit in una domo, sub eodem tecto manentibus, in eodem quoq; lecto quietem capientibus. Hanc pacem comitabitur id bonum, ut filij ex eo matrimonio nascantur boni, & uirtutis amantes. Ministri item, & tota deniq; familia religionem, pietatem, modestiam herilem imitari studebit. Ita fiet, ut per duorum concordiam, multiplex affluat undiq; rerũ prosperitas. Quid enim non succedat diuinis posthabenti humana?

Inuitatio ad hospitalitatem.

Abiectus quispiã & uilis & pauperculus te adit, stipem poscit, hospitiũ rogat, admitte: & si habeas unde alas, cibũ appone. Hospitalitas hæc & negociatio magnũ tibi lucrũ attulerit. Si tam diues nõ es, ut poßis, aut etiã nolis, ne durè cõpelles petentem. Non cogit, non uim facit aliquam: sed orat, supplicat, obsecrat. Habes unde subuenias indigenti, neq; subuenis, neq; largiris quicq̃? apud iudicem Deum quid dices? quo te pacto defendes? Lautè uesceris, plus q̃ usus requirit insumis quotidiè. Quantũ hic damni facis? quantum elabi sinis & excidere è manibus lucri? Aurum arcis inclusum rubigine absumitur, imò furibus auferendũ seponitur, & proximus tuus fame perit? Opibus abundas, & his solus uteris, imò ne uteris quidẽ, nec indigenti cõmunicas, & gehennæ ignem te putas effugiturũ? Proximus tuus, frater tuus esuriens obambulat, & tu in delitijs agis? Non subuenis, quanq̃ nõ multũ petẽti, nẽpe panis frustũ, quò famẽ subleuet? Sub dio sedẽs hic frigore perit: tu holoserico indutus, Matt. 5.

clamantem, nummulũ petentẽ, immisericorditer præteris.

Fieri posse, ut quis inter malos etiam bene uiuat.

Gen. 19. *Sodomitis nephanda patrãtibus, Loth in medio impiorũ habitans, solus in tanta sceleratissimorũ hominũ turba rectã uiam ambulauit. Nõ est igitur uera eorũ sententia, q dicũt fieri nõ posse, ut q in oppidis & hoĩm frequẽtia degunt atq; uersantur, boni sint, & uirtutẽ custodiant, sed in solitudinẽ & loca deserta secedendũ esse, ut bene recteq; uiuatur. Neq; hoc ideò dicimus, quòd secessum, quòd uitã solitariam damnemus: cõstat enim sanctè per multos in solitudinibus uixisse: sed monstramus sobriè agere uolentibus, nihil obsistere hominũ frequentiã. Pigro & negligẽti solitudo quid prodest? Neq; enim locus, sed mens & mores bonũ faciũt. Vellẽ sicut Loth erat, præstantes uirtute unũ & alterum in ciuitatibus esse, qui quasi scintillæ quædam in medio lucentes, ad sui alios imitationẽ traherent.*

Plurimũ conducere uiuentibus etiã illorũ uirtutes, qui multis retro seculis obierunt.

Hoĩs Christiani hoc unum sit studiũ, huc oẽs eius spectent conatus, ut bene uiuendo, rectè agendo memoriã sui relinquat, nõ ad inanem gloriã, quod in suis poetæ studijs & carminibus fecerunt: sed ut posteaq̃ hinc migrauerit, diligentem eius & accuratã uitæ conuersationẽ, tanquàm monumentũ & doctrinã habeant posteri, in quam assiduè spectent. Vir bonus enim & iustus & castus nõ modò quũ caducum, hoc est, & mortale corpus circunfert, uerũ etiã post hanc uitã, ubi terras reliquerit, uirtutũ exemplis multũ prodesse potest, eadẽ facere, ad eundẽ uiuere modũ uolentibus. Vt quisq; sciat & intelligat, quantum exempla

& bona

& bona aliorũ opera ad bene agendũ accendant: si quis ad cõtinentiæ & castitatis æmulationẽ sit prouocandus, memorabile & insigne Iosephi Israelis factum adferemus in medium: qui eleganti forma iuuenis, in ipso uirtutis flore mirabilem præ se tulit castitatis constantiã. Quis enim non hunc miretur in lubrico ætatis, maximè quo tempore accendi solet concupiscentiarum fornax, à Putipharis, qui Pharaonis in Aegypto Archimagirus erat, uxore stupri compellatum, & iam ad patrandum scelus apprehensum, relicto in manibus eius palliolo quo indutus fuerat, nudum sese ad fugam expedisse? Nouũ profectò & omnibus seculis admirandum spectaculum. In leænæ ungues inciderat agnus, & seruatus est.

Ex magno in deum amore nasci charitatem in proximum.

Seruiuit Iacob pro Rachel annis. 7. & erant corã eo quasi dies pauci, eo quòd ipse eam diligeret. Hoc audi ignaue Christiane & in deum ingratißime. Iustus ille, ut cuius accensus erat amore, puella potiretur, ferre oẽs pastoralis uitæ constituit ærũnas: cubare sub dio, inediam pati, pluuias, uentos, frigora, niues cõtemnere. Quid tu excusabis, qui non pari amore bonorũ omnium largitorem deũ prosequeris? Qui nihil requirit à te aliud, q̃ ut ipsum diligas ex toto corde. Quod si feceris, nec fratrẽ tuũ despicies, memor uerbi illius dominici: Qui fecerit aliquid uni horum minimorum, mihi fecit. Effundes magis liberali mente in Mat. 25. *indigos facultates tuas, quasi deponens eas in manus domini Iesu. Qui quod semel accepit, non solum reddit, sed multiplicatum nobis & auctum largitur.*

Optimã esse eleemosynã, qui alias uirtutes adiũxeris.

Vis tibi prodesse, quam ex substantia tua facis eleemosynam? Reprimẽdæ oẽs carnis affectiones, eliminãdæ sunt tibi ex animo illicitæ concupiscẽtiæ, mala cogitatio, ira, inuidia. In quorum locum succedãt uirtutes.

A multis peccari per iram, per libidinẽ, quia nesciant fines bonorum ac malorum.

Deus corpori humano uarios dedit sensus ad uitæ usum necessarios: ita & aĩo uarij sunt attributi affectus. Queis cõstaret uitæ ratio; libido gignẽdæ gratia ꝓlis data est. Ad cohibẽda delicta est iræ datus affectus. Verũ (proh dolor) q̃ multos uideas, qui fines bonorũ ac malorũ ignorantes, libidine utuntur ad opprimẽdas uirgines, ad nephandos coitus? Ira utuntur, ut noceant ijs quos odio habent. Hinc ad maxima quotidiè facinora procurritur: hinc certamina inter homines, pugnæ, contentionesq́; nascuntur.

Multorum mores ac uitam cũ ætate mutari.

Multos ætatis progressu resipiscere uidemus quotidiè: ut ex peccatoribus iusti, ex malis boni, ex improbis cõtinẽtes fiãt. Vidi multos in adolescẽtia scortatores, aleatores (nolo dicere peiora) qui tamẽ postea laudabiles extiterũt.

Deũ nulla re alia, q̃ morũ emendatione placari.

Numen sceleribus nostris iratum placat morũ emẽdatio, nõ thura, nõ hostiæ, non preciosa munera, quæ oĩa corruptioni subiacere uidemus. Facere uis mortalẽ Dei iram? Malefacere desinito. Deus ideo in præsenti uita quæ malefacimus non punit, ut resipiscendi facultatem habeamus.

Deum amandum & metuendum esse.

Amemus deum ut patrem, ueneremur ut dominum, honorem

norem exhibeamus ut benefico, metuamus ut seuerum. Pij esse non possumus, si animarũ parentẽ deũ non diligimus. Nec sine periculo cõtemnitur, cui rerum cõditori ac domino in omneis homines uera est ac æterna potestas. Pater est, ut qui ortum nobis ad lucẽ qua fruimur, subministrauerit. Deus est, cuius benignitas nihil non suppeditat usibus nostris. Hic solus alit, sustentat solus. Huius esse domũ in qua habitamus, huius nos esse familiã, negare non possumus.

Nihil esse fidem sine operibus. Ex Chrysostomo.

Doctus es, uitã negligis. Quid tibi doctrina ꝓdest? Rursus uitæ curã geris, ĩ fide claudicas. Nec ita qdẽ seruari potes. Qui audit, ideq; facit, hũc prudẽti uiro aßimilabimus.

Fratrum curam habendam esse. Ex eodem.

Cuiusq; officium est, proximum errantem à peccato ad uirtutem uelut manu ducere. Deus ipse hac caussa nostram carnem indutus, mundum ingressus est. Multa tulit, fecitq; puer, sudauit, & alsit: mortẽ deniq; suscœpit, ut humanum genus peccatis obnoxiũ redimeret. Cuius nos exẽplo adesse proximo debemus, agnoscentes hunc ut membrum nostrum. An non quæso ex diaboli faucibus eripitur frater, qui sana cuiuspiã doctrina in uiam uirtutis reducitur, & facit recta? Qui diues, ipse pecuniã suppeditat indigẽti, largiter erogat in pauperes: maius tamen est illius opus, qui monendo aßiduè, docendoq; segnes ac uitijs deditos, in uiã rectam inducit.

Qualis uxor quærenda.

Quo tẽpore olim sitis habendi, & auaritia nondũ sic inualuerat, si cui honestè nato adolescenti uxor quærebatur, nõ de multa substãtia, diuitijs, agri iugeribus, formæ

elegantia quæstio erat, sed quàm esset proba & morata puella, quæ adolescenti nuberet eiusmodi. At nunc hoc tantum quæritur: Quàm diues, quantam expectet hæreditatem: iuxta illud Satyrici, Protinus ad censum: de moribus ultima fiet quæstio. Imò plærunq; nulla quæstio. Placet superba, placet improba, si diues est, si pecuniam habet, si multa poßidet agri iugera.

Cur mortis diem nobis incertũ esse deus uoluerit.

Hominem ideò deus fati diem sui ignorare & nescire uoluit, ut aßiduo uirtutũ studio & uigilantia prepararetur. Dicit ille: Vigilate, quia nescitis diẽ, neq; horam. Atqui homines omnino diuersum agũt. Iußit ille uigilare, & dormiunt nihil agẽtes boni. Dormiũt igitur in uirtutibus, uigilant in uitijs. Qđ genus hoc hoĩs? Quàm multos paßim uideas in malis nimiũ strenuos, in bono segnes? Moriũtur, abeũt, decedũt quotidiè multi tã iuuenes, q̃ senes, neq; parcitur ulli: tñ nec sic quidẽ ad uirtutis studiũ adducimur, neq; nos ita paramus, ut despectis præsentibus, futura desideremus.

Puerorum curam habendam esse.

Parentes, filios uestros continentiam docete. Malè enim agendi consuetudo, ubi temporis progressu uires ceperit ac inualuerit, nulla uincitur admonitione. Tum quasi in captiuitatem abducta iuuentus, quocunq; malignus uocarit spiritus, it: hunc nihil nisi perniciosum imperantem sequitur, huic paret præsentis tantũ uoluptatis respectũ habens, de futuris cruciatibus nihil cogitãs. Manus igitur præbete pueris uestris, alioqui pro peccatis & sceleribus eorũ ipsi pœnas luituri. Veniẽtibus semp malis occurrere est optimũ. Serò medicina paratur, Quũ mala p lõgas cõualuere moras.

Qui libe

Qui liberos habetis, curate ut honestè educentur. Præceptores quoq;, & qui alij pueros domi alunt, curam eorũ agant, lucrum maximum esse putantes, utilitatẽ & salutem proximi, doceant eos quæ ad bene uiuendum pertinent. Peccatum effugere doceant, ad uirtutem capessendam hortentur.

Filijs thesaurizare periculosum esse.

Diues auare, ut quàm plurimum relinquas, perpetuò congeris. Agros emis, ædificas, diruis, mutas quadrata rotundis. Vtq; hæc diutius facias, ab alijs rapis, alios fraudibus circumuenis, alijs negotium facessis. Et si quis roget, cur hæc facias, cur quærendæ pecuniæ post omnia ponas, filios prætexis. O cæcitatem. O insaniam. Non uides, non sentis has liberis tuis diuitias, malè uiuendi materiam & occasionẽ relinqui? Si per se ipsam hæc ætas ad libidinem, ad luxum, cæteraq; uitia procliuis est, quantò magis accedente iam rerum omnium affluentia ad malum procurrit? Nunquàm ne uidisti ignem, simul ac fomitem inuenerit, flammis exurgere ualidioribus? Ita & iuuenilis totus accenditur ad peccandum animus, per irritamenta malorum diuitias.

Qui pauperes Deo, Qui diuites.

Si illud nõ agitas, si non huc contendis, ut iustitiam habeas, pauper es, etiam si milia frumenti tua triuerit area centum. Deo solus diues, qui uirtute præditus est. Huic, uis esse egregius? bonitatem & innocentiam præsta. Vis esse clarißimus? opera misericordiæ largiter facito. Vis perfectißimus esse? omnes uirtutis gradus impleas oportet: hoc est, ut malis operibus, malis uerbis, rerum denique malarum cogitatione abstineas.

Quis homo uerè sanus.

Si oculis, capiti, pedibus, lateri, reliquis omnibus membris bene est, uulgus te sanum iudicat. Philosophus nihil minus, si ira exasperaris, superbia tumidus inflaris, libidini seruis, cupiditatibus inardescis, auaritia prosterneris. Ita sanum te dixerit ille, si nõ attollas ad alienam felicitatem oculos. Inuidus alterius rebus macrescit opimis. Si diuitias nõ admireris, alienam uxorẽ sanctè uideas, nihil omnino appetas, non concupiscas alienum, non fastidias quenq̃. Humilem te, misericordem, beneficum, mitem, humanum exhibeto, pax in animo tuo perpetua uersetur. Qui sic uitam hanc traducit, Philosopho sanus, iustus, perfectus est ille.

Opera misericordiæ.

Verè misericors est, qui ab hoste captos redimit, ægros pauperes uisitat, fouet inopes, pauperes si obierint, insepultos iacere non patitur. A potentiori oppressos eruit, tecto indigentibus domum aperit, hospitio excipit, pupillos defendit & uiduas. Hæc opera qui fecerit, uerum & acceptum immolauerit Deo sacrificium.

Pœnitentiæ auxilium.

Conserua domũ tuam immaculatã, omni labe pectus eua cua, ut templũ & hospitiũ Dei esse poßit: quod nec auri, nec eboris nitore, sed fidei & castitatis fulgore illustratur. Sed audio quid dicas: Difficile hoc esse homini, nec humanæ pati conditionẽ naturæ, ut quisq̃ sine macula uiuat. Hoc igitur suadeo utendũ esse remedio, ut ad pœnitentiam confugias, quæ non minimũ & postremũ occupat inter uirtutes locum. Est enim hæc sui correctio, ut cũ fortè aut re aut uerbo lapsus fueris, statim resipiscas, & te deliquisse fatearis,

ores q;

oresq́; à Deo ueniam, qui pro ineffabili sua misericordia nō negabit, nisi tu in errore perseueraueris. Magnum est pœnitentiæ auxilium, magnum solatium. Hæc uulnera, hæc peccata nostra sanat, hāc spem, hāc portū salutis habemus.

Vbi & qualis pietas.

In eius pectore pietas habitat, qui bella nescit, qui cum proximo concordiam omni studio seruat, qui amicus est etiā inimicis, q omnes homines tanq̃ fratres diligit, qui cohibere scit irā, oēmq́; animi furorē tranquilla moderatione lenire.

Omnia quæ improbè fiunt, ab his tribus oriri affectibus, Ira, cupiditate, libidine.

Cohibenda ira, compescenda cupiditas, refrænanda libido. Ita enim uitiū fugeris. Nam omnia ferè quæ iniustè atq; improbè facimus, ab his tribus fluunt, & proficiscūtur affectibus. Omnes hominū cōtentiones sopientur, impetus iræ si retundatur. Neminē insidiari, neminē posilire ad rocendū uidebis. Cupiditatem si cōpescere studuerimus, nemo terra mariq; grassator metuendus erit, nulli educentur exercitus, ut rapiant & uastent aliena. Libidinē si quisq; studeat comprimere, & iuuenes, & senes, & uiri, & fœminæ, prophani & initiati, suam retinebunt sanctitatē. Huc agi nemo poterit, ut quicq̃ pudendū aut patiatur, aut agat.

Sepulturam non ualde curandam esse.

Quis non eos uehementer damnet, q patrimonia in res superuacuas prodigentes, marmorea sibi statuunt sepulchra? Mihi certè uidentur isti bona sua in terram sepelire. Neq; opera eiusmodi memoriam aliquā aut æternitatē nominis, quæ fortasse quæritur, conferūt. Nam aut unus dissipare motus terræ, aut fortuitū hæc potest consumere incen

 dium,

dium, aut hostilis aliquis impetus diruere. At si nihil horum eueniat, certè conficiet & consumet uetustas. Meritò igitur quis eos reprehenderit, quibus sunt talia curæ. Ne dicas miserum, qui in terra aliena, in solitudine, in loco obscuro, addã neq; in lecto decesserit, sed qui in peccatis mortuus est. Ridicula sunt & illa, Morienti neq; cognatus, neq; affinis, neq; amicus adfuit: Tum omni sepulturæ, ac funeris honore caruit. Nihil hinc ille damni accepit. Multorum quoq; ꝓphetarũ & apostolorũ sepulchra in terris ignorãtur. Dole, ingemisce, lachryma, si nondũ lotus ab iniquitate sua decesserit amicus. Est enim mors peccatorum pessima. Gaude, si purus ab omni crimine & mundus, mundũ reliquerit. Nã preciosa in cõspectu domini, mors sanctorũ eius. Transeũt enim in uitam meliorẽ, ubi suorũ accipiant præmia laborũ.

Sacerdotum opes ad quem usum relictæ.

Cardinales, episcopi, abbates, agros hodiè, uillas, uicos, urbes quoq; possidentes relicta hæc sibi existiment, non ut seruiant uoluptatibus, sed miserorum necessitati subueniãt. Hoc in genere multum probandi sunt, qui pecunia & opibus suis, adolescentes, quorũ res domi angustior, & in quibus uis ingenij & indoles aliqua ad uirtutem prælucet, bonis artibus instituendos curant: uel illud exercent liberalitatis genus, ut inopes, & omni humana ope destitutas mulieres adiuuent. Nihil enim Deo acceptius, quàm prohibere ne mulier inopia & cognatorũ negligentia coacta, se prostituat. Equidem nescio quales sint Episcopi & Abbates, qui tot possessionum se dominos, non dispensatores esse putantes, omni posthabita egentiũ, & bonorũ cura ingeniorũ, congesta ex agris, nemorumq; prouentibus annuis pecunia, au

nia, auream, argenteamq; supellectilem comparant. Phaleratos equos, canes uenaticos, ab extremis etiam terris magno ære quæsitos, & greges domi peßimorum alunt assentatorum. Si uera loqui permittimur: his moribus factū est, ut uulgus hoc tempore non solum eos, uerum & alios sacris initiatos uiros odio prosequatur, plus q̃ Vatiniano.

Pulcherrimam esse uirtutem modestiam, & Deo gratißimam.

Vis antiquorū imitari modestiam patrum? Vide ne extollaris, ne de te sublimia sentias: uerū modestia conspicuus cede alijs, & inferior haberi conare: nec his aduerseris, qui iniuriā fecerint. Contumelia affectus ipse, ne sis ferox, etiam si te contemptior ille, qui maleficerit. Mansuetudo & lenitas furorem comprimant. His uirtutibus id assequéris, ut ab omni liberatus amaritudine, multa fruaris quiete.

Qualis oratio nostra, quales ioci esse debeant, & conuiuia.

In omnibus quæ dicis aut facis, animū oportet habeas à perturbationibus liberum, ne libidine aut metu aliquo commoueare, ne quid in sermone cupiditatis, aut pigritiæ, aut ignauiæ appareat. Ludo quoq; ac ioco sic utere, ut omnis absit petulantia, & uerborum obscœnitas. Præceptis parēdum est, quibus iubemur, ut neque turpibus, neque gaudeamus obscœnis. Damnatur & Veneris usus omnis extra coniugium, extra uiri & uxoris coniunctionem. Vt de uitio quoque palati aliquid dicamus, prohibentur & comessationes, & intemperata conuiuia.

Ad misericordiā exhortatio obiurgationi cōmixta.

Plerisq; nobis superuacua & ociosa domi est pecunia.

Nulla

Nulla Euangelica lectio, nullus Hiero. nullus August. nullæ tot sanctorũ lucubrationes patrũ de contẽptu rerũ huiusmodi scribẽtiũ huc nos poßũt adducere, ut aliquã hinc portiunculam distribuamus fame laborãti, geluq́; rigescẽti proximo. O dura, ò saxea pectora. Quibus nos oculis iudicem deũ intuebimur? cuius tam neglectui mandatũ habuerimus. Non mandat, ut abijciamus nostra omnia: frui permittimur. Quũq; nostro satisfecerimus usui, tum eorũ curã agamus, qui sunt uerè pauperes: nulli nostrum misericors deus in hoc largitus est diuitias, ut in arculis & promptuarijs seruẽtur, imò putrescant: sed ut nostra abundãtia, aliorũ subleuetur inopia. Tantũ huic nũmorũ in prãdijs, lautisq; cœnis, illi in uestibus, alij alio luxu quotidiè profunditur. Frater mendicus interim, qui ob ætatem ingrauescẽtem, aut aduersam corporis ualetudinẽ labore manuũ parare sibi uictum nõ potest: is inquã frater nihil horũ à nobis petit, sed tantũ ut famẽ sedet, ut uiuat, & nõ pereat. Nos qui precibus huius, & lachrymis non mouemur, nõ flectimur, quid iudici deo excusabimus?

Hominũ gloriã nõ esse ambiẽdã ex opere bono.

Vis boni quippiã operis aggredi? Vide ne facias ad hoĩm gratiam, sed ut te laudet oculus ille, qui nunq̃ dormitat. Si enim ab hoĩbus laudari studes, indignũ te reddis qui à dño [illegible]is. Vtrũq; nocet, pernitiosum est utrũq; ĩ opc bono, [illegible] humanã spectet gloriã, & sublimia de seipso sentiat. Quid aliud quæso, q̃ miserabilẽ hũc & miserũ uerè dixeris? Hæc una pernitiosißima affectio deteriorẽ fecit Publicanũ Pharisæo. Quicquid igitur feceris operũ bonorum, semper illud Christi ad discipulos in ore habeto: Quando

omnia

omnia feceritis, dicite: Serui inutiles sumus.

Obiurgatur auarus.

Quousq; ita insanis in cõgerendis opibus? Quis te furor? quæ te rabies agitat, ut nunq̃ satieris, habearisq; nõ secus, quàm ebrij? Nã ut illi quò plus biberint, quò plus uini ingurgitauerint, hòc sitiunt magis: ita nimirũ & tu auaritiæ subiectus tyrãnidi, nullũ facis cupiendi modum. Crescit amor nũmi, quãtũ ipsa pecunia crescit. Quò plus affluit opum, hòc magis apud te inualescit habẽdi cupiditas. Quid utilitatis hinc accipis rogo, si totũ mundũ lucreris, animæ uerò tuæ detrimẽtũ patiaris, quã interim auaritia expugnat, excoriat luxuria, confundit irac[un]dia, & alijs multipharià quotidiè uexatur affectionibus?

Quid in pœnitentia quærat deus.

Nihil aliud à nobis peccatoribus requirit deus, q̃ [à] peccato quiescamus. Pro præterito rationem nõ [...] nos uideat resipiscentes. Hic est enim qui quotid[ie] Nolo mortẽ peccatoris, sed ut magis cõuertatur [...] H[ic] est ille qui dicit: Adhuc te loquẽte dicam, E[cce] [...] sic ipsi sumus nostræ auidi salutis, ut ipse qui [om]nes homines saluos fieri. Vnum requirit, ut pecc[ata] confiteamur, confeßi à malefactis temperemus.

In templo qui mores seruandi.

Illud quoq; m[...]
nugis inut[...]
quum [...]

in sacris etiam locis patrare, & admittere audeat hominū improbitas.

Orationem peccatoris infructuosam esse.

Quòd plerūq; deū patrē orātes nō exaudimur, ī causa sunt peccata nostra. Quia iniquè agimus, & ad iracundiā sceleribus nostris quotidiè dnm prouocamus, idcircò inexorabilis est. N[illegible]strà enim or[illegible]us, si à uitijs nostris nō discedimus: luxuri[illegible]i, fornicari n[illegible] desinimus, aut aliud agere, quod diuinæ legi contrariū sit. Deo supplicātes, in corde aduersus proximū odij facibus ardemus. A deo amari uolumus, & homini quē deus ad imaginē suā fecit, quē sanguine suo r[illegible] ui[illegible]scimur. Omnis remittēda offensa est, placād[illegible]s qui aduersum te indignatur. Tūc demum offeres ante altare munus tuū. Nō exaudiet nos deus, nisi charita[illegible]uam debemus omni homini in nobis uiderit. Ab eodem [illegible] & oratio, quæ nō eò spectat, ut soli deo placea[illegible] enim corporis ualetudinem, siue alia uitæ necess[illegible] [illegible]us, semper in hoc petenda sunt, ut adepti ea, expe[illegible] no seruiam[illegible]

Mal[illegible] ess[illegible] somnolentiam.

[illegible] longior somnus, quàm natura po[illegible]ulat. Diutius [illegible]iēdo bene agendi tempus pditu[illegible], & promptio[illegible] [illegible]dimur. Bene dictū à quodā: Plus uigila sem[illegible] [illegible]iti, à luxuria libi [illegible] iudicauerit [illegible]t, exper[illegible]

eliorē partē somno daturi. Vigilādū igi-
lendū, manibus laborandū, ne intremus in
nihil agentes ad cōuiuia, & comessationes
quoq; uitia sollicitemur. Nulla re alia fa
obruuntur libidinis incitamenta.
esse, q populo Iesu... uāgelizat.
d populu... lamatis, operā
opera. ... enim fecerit &
regno cœlorū. Vis aliorū
rguere? fac ut ... non inueniant alij quod
ilitatem doces? Ipse miti patien-
Ab iracundia recede. St
astitatē serua. Iustitiam doc

ML